

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Kristina Smetanová

Trestněprávní aspekty domácího násilí

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu):

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne.....

Podpis.....

Na tomto místě bych chtěla poděkovat JUDr. Rudolfu Vokounovi, CSc., vedoucímu mé diplomové práce, za odbornou pomoc a vedení, které mi při zpracování diplomové práce poskytl.

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	6
ÚVOD.....	7
1. DOMÁCÍ NÁSILÍ.....	9
1.1. POJEM.....	9
1.2. PŘÍČINY.....	10
1.3. DRUHY.....	12
1.4. ZNAKY.....	14
2. NÁSILNÉ OSOBY.....	17
2.1. MUŽI JAKO NÁSILNÉ OSOBY.....	19
2.2. ŽENY JAKO NÁSILNÉ OSOBY.....	22
3. OBĚTI.....	25
3.1. ŽENY JAKO OBĚTI.....	26
3.2. MUŽI JAKO OBĚTI.....	27
3.3. DĚTI JAKO OBĚTI.....	29
3.4. SENIOŘI JAKO OBĚTI.....	32
4. PROSTŘEDKY OCHRANY PŘED DOMÁCÍM NÁSILÍM.....	37
4.1. OBECNĚ K PROBLEMATICE OCHRANY PŘED DOMÁCÍM NÁSILÍM.....	37
4.2. PROCESNĚPRÁVNÍ OCHRANA PODLE OSŘ.....	38
4.3. ZÁKON č. 135/2006 Sb., KTERÝM SE MĚNÍ NĚKTERÉ ZÁKONY V OBLASTI OCHRANY PŘED DOMÁCÍM NÁSILÍM.....	41
4.4. ZÁKON č. 273/2008 Sb., O POLICII ČESKÉ REPUBLIKY.....	42
4.5. ZÁKON č. 200/1990 Sb., O PŘESTUPCÍCH VE ZNĚNÍ POZDĚJŠÍCH PŘEDPISŮ.....	46
5. TRESTNĚPRÁVNÍ OCHRANA PŘED DOMÁCÍM NÁSILÍM - Z HLEDISKA TRESTNÍHO PRÁVA HMOTNÉHO.....	48
5.1. TRESTNÉ ČINY PROTI ŽIVOTU A ZDRAVÍ.....	49
5.1.1. § 140 Vražda.....	49
5.1.2. § 141 Zabití.....	51
5.1.3. § 146 Ublížení na zdraví.....	52
5.1.4. § 145 Těžké ublížení na zdraví.....	54
5.1.5. § 146a Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky.....	55
5.2. TRESTNÉ ČINY PROTI SVOBODĚ A PRÁVŮM NA OCHRANU OSOBNOSTI, SOUKROMÍ A LISTOVNÍHO TAJEMSTVÍ.....	55
5.2.1. Omezování a zbavení osobní svobody.....	55
5.2.2. § 175 Vydírání.....	57
5.2.3. § 177 Útisk.....	57

5.2.4. § 184 Pomluva.....	58
5.3. TRESTNÉ ČINY PROTI LIDSKÉ DŮSTOJNOSTI V SEXUÁLNÍ OBLASTI.....	59
5.3.1. § 185 Znásilnění.....	59
5.3.2. § 186 Sexuální nátlak.....	60
5.3.3. § 187 Pohlavní zneužívání.....	61
5.4. TRESTNÍ ČINY PROTI RODINĚ A DĚTEM.....	62
5.4.1. § 199 Týrání osoby žijící ve společném obydlí.....	62
5.4.2. § 198 Týrání svěřené osoby.....	64
5.5. TRESTNÉ ČINY PROTI POŘÁDKU VE VĚCECH VEŘEJNÝCH.....	65
5.5.1. § 353 Nebezpečné vyhrožování.....	65
5.5.2. § 354 Nebezpečné pronásledování.....	66
5.5.3. § 337 Maření výkonu soudního rozhodnutí a vykázání.....	68
6. TRESTNĚPRÁVNÍ OCHRANA PŘED DOMÁCÍM NÁSILÍM – Z POHLEDU TRESTNÍHO PRÁVA PROCESNÍHO.....	69
6.1. SOUHLAS POŠKOZENÉHO S TRESTNÍM STÍHÁNÍM.....	69
6.2. POŠKOZENÝ A OBĚŤ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ.....	71
6.3. OCHRANA SVĚDKA.....	74
6.4. INSTITUT VAZBY.....	76
7. PŘÍSTUPY K DOMÁCÍMU NÁSILÍ VE VYBRANÝCH ZAHRANIČNÍCH ÚPRAVÁCH.....	78
8. ÚVAHY DE LEGE FERENDA.....	84
8.1. ZÁKON O OBĚTECH TRESTNÝCH ČINŮ.....	84
8.2. VLASTNÍ ÚVAHY DE LEGE FERENDA.....	87
ZÁVĚR.....	91
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	93
RESUMÉ.....	97
SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV V ANGLIČTINĚ A ČEŠTINĚ.....	98

Seznam zkratek

ČR	Česká republika
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů
Policie ČR	policie ve smyslu zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky
PřesZ	zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích ve znění pozdějších předpisů
PolZ	zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

Úvod

Domácí násilí představuje jeden z nejzávažnějších společenských problémů po celém světě. Tato problematika byla dlouhou dobu držena v tajnosti domova a až v posledních letech jsou dveře do některých domácností postupně otevírány, stejně jako oči společnosti dříve přehlížející tento problém.

Domácí násilí bylo po několik staletí vnímáno jako ryze soukromá záležitost. Žena byla už od pradávna ve slabším postavení, sňatkem přecházela z moci otce do moci manžela, který o ní rozhodoval a mohl ji dokonce i trestat. S příchodem emancipace žen a zrovnoprávněním jejich postavení s muži došlo i k postupnému odhalování soukromí a zjištění, že moc mužů nad ženami v některých případech neprestala být uplatňována. Netolerance ze strany společnosti a snahy o řešení této problematiky nastupují až v druhé polovině 20. století.

V posledních letech se již o tomto jevu otevřeně hovoří, provádějí se nejrůznější výzkumy a odborné studie a přistupuje se k legislativním řešením na národní i mezinárodní úrovni, a to především díky zásluze nejrůznějších hnutí, která na dané problémy začala upozorňovat.

I přes tento značný posun je ovšem stále co zlepšovat. S případy domácího násilí se můžeme setkat čím dál častěji, navíc u tohoto jevu pořád existuje i značná latence a okruh ohrožených osob se nově rozšiřuje i na muže nebo seniory.

Přístup společnosti, který je v této problematice stěžejní, není pořád na takové úrovni, na jaké by měl být, jelikož si veřejnost neuvědomuje, že tento problém může zasáhnout jakoukoliv rodinu z kterékoliv společenské vrstvy, a že tito lidé potřebují od svého okolí především pomoc a porozumění a nikoli nezájem, či dokonce opovržení.

V České republice se domácí násilí začalo řešit přibližně v 90. letech 20. století díky úsilí neziskových organizací jako je především Bílý kruh bezpečí, o.s. V současnosti v naší legislativě existuje několik typů institutů, kterými je možné tuto problematiku řešit. Jde o úpravu značně roztříštěnou a komplikovanou.

Mým úkolem v této diplomové práci je zabývat se především trestněprávními aspekty tohoto nežádoucího fenoménu, stěžejní část mojí práce je tedy tvořena přístupy trestního práva hmotného i procesního k této věci. Celkově lze pak moji diplomovou práci rozdělit na čtyři části.

V první části se zabývám vymezením základních pojmů, které se v situacích domácího násilí nejčastěji vyskytují, dále pojednávám o příčinách, druzích a znacích domácího násilí a dále pak o osobách násilných a o obětech.

Druhá část je zaměřena na mimotrestní prostředky právní ochrany, kde charakterizují zákon č. 135/2006 Sb., nastiňují institut předběžných opatření, policejních vykázání a také celkovou úlohu policie a dále i problematiku přestupkového zákona.

Třetí část je věnována trestněprávní ochraně, a to z pohledu trestního práva hmotného i procesního. Pokouším se blíže rozebrat jednotlivé trestné činy, ke kterým nejčastěji dochází v souvislosti s domácím násilím, a dále se zaměřuji na některé instituty obsažené v trestním řádu, které mají na danou problematiku stěžejní vliv.

Čtvrtá část potom poskytuje pohled do některých zahraničních úprav, kdy se orientuji především na vybrané evropské země, u kterých mě zaujal nějaký aspekt v jejich řešení dané problematiky a dále stručně rozebírám některé přístupy v legislativě USA, jelikož tuto považuji za velmi účinnou. Závěrečnou kapitolu pak tvoří mé vlastní úvahy de lege ferenda a taky krátký exkurz do problematiky nově přijatého zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, který nabude účinnosti od 1. srpna 2013 a přinese s sebou několik nových a pro problematiku domácího násilí důležitých institutů.

1. Domácí násilí

1.1. Pojem

Definovat domácí násilí je velmi obtížné, jelikož se jedná o vysoce společensky komplikovaný jev, jehož obecně uznávanou a výstižnou definici bychom hledali marně. „Násilím obecně rozumíme zlé nakládání, tělesné útoky, stejně jako pohrůžky obdobným chováním nebo jednáním, které působí újmu na fyzickém, sexuálním nebo psychickém zdraví druhé osoby.“¹ Přívlastek domácí pak napovídá, že se toto násilí odehrává doma, v rodině, zkrátka mezi osobami navzájem blízkými.

Pojem domácí násilí, stejně jako pojem násilí není v pozitivním právu definován, je tedy nutné vypomoci si v rovině právní teorie. Tato rozlišuje mezi násilím absolutním a kompulzivním. U absolutního násilí zcela chybí u oběti volní složka a toto násilí vylučuje její vlastní jednání. Kompulzivní násilí působí na psychiku oběti s tím, že cílem není vyřadit její vůli, ale donutit ji, aby se podrobila nátlaku, kterému může oběť jen těžko odolávat. Tento typ násilí je charakteristický právě v případě domácího násilí.

Domácí násilí tedy zahrnuje dlouhodobé a opakující se násilí mezi dospělými členy rodiny, násilí páchané na dětech či špatné zacházení se starými členy rodiny. Předmětem špatného zacházení pak mohou být i nemocní nebo tělesně postižení členové rodiny, neboť jsou velmi zranitelní a často zcela závislí na druhých. Násilí odehrávající se uvnitř rodin je časté a prostupuje všemi druhy rodinných vztahů. Pokud rodinu definujeme jakožto skupinu osob navzájem spjatých příbuzenskými vztahy, je nutné si ale uvědomit, že tato definice nepostihuje celou dynamiku vztahů, v nichž se násilí mezi blízkými osobami odehrává. Násilí se může vyskytovat i u bývalých partnerů, rozvedených manželů, stejně jako i u nesezdaných párů, a to ať heterosexuálních či homosexuálních. Výsledky nejrozsáhlejších průzkumů z celého světa poukazují na to, že nejčastěji je domácí násilí pácháno rodiči na dětech a muži na ženách.

Samotný termín domácí násilí se vyskytuje především v anglické literatuře a zahrnuje násilí mezi partnery, které bývá někdy označováno také termínem intimní

¹ Voňková, J., Spoustová, I.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, 2. přepracované vydání, proFem o.p.s., Praha 2008, s. 13

násilí („intimate violence“) nebo partnerské zneužívání („partner abuse“).² Pojem násilí v rodině, se kterým se můžeme setkat v německy mluvících zemích, pak zahrnuje násilné vztahy v celé rodině, tedy mezi rodiči, dětmi, sourozenci, partnery nebo manžely.

Jistou definici domácího násilí poskytuje i definice formulovaná Radou Evropy v roce 1985: „Násilné chování v rodině zahrnuje jakýkoliv čin nebo opomenutí spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu, nebo svobodu jiného člena stejné rodiny, nebo vážně poškozují rozvoj jeho osobnosti.“³

1.2. Příčiny

První teorie, které se pokoušely vysvětlit příčiny domácího násilí byly jednofaktorové, a to zejména tyto:

- Biologicko-genetické teorie, které byly brzo překonány, jelikož vysvětlovaly pouze obecné předpoklady k agresivnímu chování.
- Psychologické teorie, které se zaměřovaly na psychiku agresora a příčiny domácího násilí hledaly v povahových zvláštnostech pachatele a v poruše jeho osobnosti.

Mezi psychologické teorie řadíme i pokusy o vysvětlení domácího násilí na základě konceptu masochismu dle Freuda. „Podle něj masochista touží po tom, aby se s ním nakládalo jako s bezmocným, závislým a neposlušným dítětem.“⁴ Freud spatřoval toto sebedestruktivní chování jako selhání v řešení oidipovského komplexu a závěrem z jeho úvah vyplývá, že ženy se podřizují násilnému jednání ze strany mužů kvůli nevědomé víře, že si zaslouží trpět. Tyto teorie byly rovněž překonány.

V dalších psychologických teoriích se např. zohledňoval vliv stresu v rodinném soužití na páchaní domácího násilí, ovšem nebylo zohledněno, že domácí násilí nemusí

² Voňková, J., Spoustová, I.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, 2. přepracované vydání, proFem o.p.s., Praha 2008, s. 15

³ Doporučení Rady Evropy R (85) 4 o násilí v rodině z 26.3.1985, citováno z publikace Voňková, J., Spoustová, I.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, 2. přepracované vyd., proFem o.p.s., Praha 2008, s. 17

⁴ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 33

být jen projevem stresu, nýbrž může být i důsledkem hněvu zaměřeného na vlastní osobu, kdy kupříkladu muži, kteří jsou nespokojeni sami se sebou a frustrovaní, ventilují své pocity na svých ženách a dětech.

- Sociologické teorie vnímají domácí násilí jako produkt „typicky mužské společnosti“ a vychází z toho, že násilí obecně souvisí s uplatňováním moci a kontroly ve společnosti. Dle těchto teorií predisponuje vznik násilí sociální organizace rodinného života a neméně důležitým faktorem je pak i výskyt a tolerance násilí ve společnosti, v níž současné rodiny fungují. V násilné společnosti se může kdokoliv stát jak agresorem, tak obětí.

Modernější a v současné době preferovanější jsou multifaktorové přístupy. Nejznámější je teorie D.G. Duttona, která hovoří o čtyřech strukturálních rovinách zdrojů a příčin domácího násilí:⁵

Makrosystémová rovina vnímá příčiny domácího násilí z pohledu převládající patriarchální hierarchie hodnot ve společnosti, která je založena na nadvládě mužů, kteří v ní mají vůdčí úlohu.

Exosystémová rovina zahrnuje bezprostřední životní a sociální okolí jedinců, jde o působení formálních i neformálních struktur a životních situací jako např. nezaměstnanosti, nízkého příjmu nebo nízké vzdělanosti.

Mikrosystémová rovina představuje samotnou rodinu a s tím spojená rizika plynoucí z podstaty rodinného života, jimiž jsou „soukromí rodiny a s ním související obtížné uplatňování mechanismů sociální kontroly, neformální právo ovlivňovat život členů rodiny, předepsané role v rodině, znalost druhého partnera. Partneři vědí, co si mohou dovolit, jak zranit, jak utěšit, znají reakce partnera na běžné a zátěžové situace.“⁶

Ontogenetická rovina pak přihlíží k individuálním charakteristikám osoby násilné i ohrožené a zkoumá jejich vzájemné interakce.

⁵ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 36

⁶ Voňková, J., Spoustová, I.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, 2. přepracované vydání, proFem o.p.s., Praha 2008, s. 48

Od konce sedmdesátých let se zejména v angloamerické kriminologii hledají příčiny domácího násilí, které byly postupně shrnuty v následující teorii:⁷

- Teorie individuálních faktorů, která se soustřeďuje především na poznání psychiky, individuality osobnosti a psychopatologii obou partnerů, ale nenalezla žádné faktory, které by objasnily domácí násilí jako takové.
- Teorie sociálně-psychologických faktorů, jež pracuje se zážitky z dětství, které vyústily v přenos intimního násilí do partnerského vztahu. Některé výzkumy přitom došly k takovým závěrům, že k opakovanému soužití s násilnou osobou inklinují spíše muži, zatímco ženy se dalšího násilného vztahu snaží vyvarovat.
- Teorie sociálně kulturních faktorů, které vysvětlují výskyt domácího násilí sociálně strukturovanou nerovnoprávností a kulturními postoji v rodinných vztazích.
- Feministické teorie pak vychází při vysvětlení týrání žen rovněž ze sociálně kulturního hlediska a v případě takového týrání se podle těchto teorií nejedná o manželský konflikt nebo ventilaci hněvu, ale pouze o uplatnění moci.

Obecně lze říci, že k domácímu násilí vede především nespokojenost, nevyrovnané rozložení sil, přílišné odlišnosti, konfliktní životní styl s častými hádkami a útoky snižujícími sebeúctu. Stejně tak mnohdy platí, že čím více partnerovi chybí sebedůvěra, tím větší je pravděpodobnost agresivních reakcí.

1.3. Druhy

„Fenomén domácího násilí není mimořádný pro „násilí“ jako takové, ale pro okolnosti, za kterých je pácháno, kým je pácháno, kde je pácháno a z jakých pohnutek.“⁸ Stěžejní u této problematiky je, že k násilnému jednání dochází v soukromí, v intimní sféře agresora a oběti, kteří jsou spojeni citovými pouty, dětmi, majetkem, bydlištěm nebo příbuzenskými vazbami.

U domácího násilí se setkáváme s fyzickými, psychickými, sexuálními, sociálními a ekonomickými druhy násilného jednání.

⁷ Voňková, J., Spoustová, I.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, 2. přepracované vydání, proFem o.p.s., Praha 2008, s. 46

⁸ Voňková, J., Spoustová, I.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, 2. přepracované vydání, proFem o.p.s., Praha 2008, s. 22

„Fyzické násilí je s ohledem ke svým následkům pravděpodobně nejzjevnější a nejhrušší formou domácího násilí, kdy jedinec používá fyzické síly nebo její hrozby k zastrašení, poškození či ohrožení jiné osoby.“⁹ Tento druh násilí zahrnuje nejčastěji projevy chování jako jsou strkání, fackování, mlácení o zeď, bití rukou nebo předměty, tahání za vlasy, pálení, kopání, kousání, strkání, ohrožování bodnou či střelnou zbraní, házení předmětů, znehybňování oběti, škrcení apod.

Psychické násilí je velmi nebezpečným druhem domácího násilí, a to hlavně z toho hlediska, že je obtížně rozpoznatelné a postižitelné a často jsou jeho podoby záludně propracovány do společensky přijatelných forem. Dalším nebezpečím je absence viditelných následků jako modřin, podlitin apod., jako je tomu u fyzického násilí, z čehož pak vyplývá obtížnější prokazatelnost. Navíc tento druh násilí mívá ve svém důsledku mnohdy daleko závažnější následky, a to zejména na sebeúctu, sebepojetí nebo sebevědomí. Tento druh zahrnuje především slovní napadání, týrání, ponižování, urážení, obviňování, zastrašování, vyhrožování, hanlivé oslovování, citové vydírání, soustavnou kontrolu, podezírání a často dochází i ke zpochybňování psychického stavu oběti.

„Sexuální násilí můžeme vymezit jako nedobrovolný sexuální kontakt jakéhokoli druhu, resp. jako jakoukoli situaci, kdy je jedinec nucen podílet se na nežádoucích, nebezpečných nebo ponižujících sexuálních aktivitách.“¹⁰ V těchto případech se nemusí vždy jednat o uspokojení sexuálního pudu, ale naopak jde o účinný nástroj ponižení a pokoření druhé osoby. Tento druh násilí tedy zahrnuje všechny činy sexuálního charakteru, které si agresor na oběti vynucuje a které oběť postupuje nedobrovolně nebo s nechutí. Za projevy na rozhraní mezi psychickým a sexuálním násilím bych považovala i případy zlehčování nebo zesměšňování sexuální „zdatnosti“ partnera, ke kterým může rovněž nezřídka docházet a které mohou mít špatný vliv na jeho sebevědomí.

Sociální násilí zahrnuje především zamezování v kontaktu oběti s okolím, a to především s rodinou a přáteli, ale v extrémních případech se můžeme setkat až se snahou o úplnou izolaci osoby ohrožené, spočívající v zákazu kontaktu s jinými lidmi.

⁹ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 47

¹⁰ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 51

Násilník tím postupně získává nad obětí úplnou moc, naprosto ji kontroluje, sleduje a ovládá. Toto chování zároveň působí na ohroženou osobu tak, že se sama postupně stahuje do ústraní od svých sociálních kontaktů. Nejdříve je tato osoba natolik zaujata svým partnerem/jinou blízkou osobou, že má pocit, že ani nikoho jiného nepotřebuje, později odmítá čelit pochybnostem přátel a příbuzných nebo se pouze snaží vyhnout konfliktním situacím a na závěr už u oběti převládá stud a strach.

Ekonomické násilí představuje především znemožnění oběti disponovat finančními prostředky, ať už vlastními či rodinnými. Tento druh zahrnuje především omezování přístupu k penězům, neposkytování prostředků pro vedení domácnosti nebo na děti, absolutní kontrolu příjmů a výdajů apod. Může sem také patřit zneužívání věcí druhého, jako zabavení automobilu nebo neoprávněné nakládání s jeho majetkem, jako např. rozprodávání jeho věcí.

1.4. Znaky

Na tomto místě považuji ze všeho nejdřív za nutné poznamenat, že v každé rodině se může někdy vyskytnout nějaký násilný incident, ale nemusí se vždy nutně jednat o domácí násilí. U domácího násilí tedy rozlišujeme několik znaků, které ve svém souhrnu odlišují domácí násilí od násilí jiného.

Aliance proti domácímu násilí (2006) vymezuje definiční znaky domácího násilí takto:¹¹

- opakování a dlouhodobost
- eskalace násilí
- jasné a neměnné rozdělení rolí osoby násilné a ohrožené
- neveřejnost

Domácím násilím tedy není ojedinělý nebo jednorázový incident, toto násilí má svoji historii a dochází k němu opakovaně a projevy domácího násilí přetrvávají i několik let.

„Domácí násilí začíná opakujícími se útoky proti lidské důstojnosti, k nim se postupně přidávají útoky proti zdraví a v konečném stadiu přejde v útoky proti lidskému

¹¹ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 38

životu.¹² Počáteční projevy domácího násilí nemusí dosahovat intenzity trestního jednání, postupně ale jednotlivé incidenty nabývají na síle a v konečné fázi může být až ohrožen život osoby ohrožené. Pro násilný vztah jsou typické střídající se fáze klidu, agrese a usmiřování. Fáze klidu se později zkracují na úkor prodlužujících se fází agrese.

Dalším podstatným znakem je neměnnost rolí. Je třeba uvědomit si, že vzájemná napadání, hádky, rvačky, spory nebo „italská“ manželství, kde se role osoby násilné a ohrožené střídají, nejsou domácími násilím. Při domácím násilí je postavení oběti a pachatele nerovné a neměnné, jejich role se nestřídají.

Zde je ale nutné podotknout, že především zahraniční výzkumy z posledních let ukazují, že tomu tak nemusí být nutně vždy. Například „Kanelová (2003) s odkazem na „Centre for Disease Control and Prevention“ v USA poukazuje na to, že se odborná americká veřejnost stále více přiklání k názoru, že u partnerských i jiných vztahů, které v rámci domácího násilí popisujeme, může jít o nevzájemné násilí (s jasně zachovanou dichotomií) a také o vzájemné násilí (reciproční).¹³ V případech domácího násilí jde vždy o kontrolu a moc, ta může být ale různá, tedy fyzická, psychická, daná společensky apod., což může dle mého názoru dávat za pravdu zmiňované myšlence recipročního násilí. I fyzicky slabší žena nebo starší osoba může být násilnou osobou, a to využitím své převahy v psychické rovině a násilí ze strany druhé osoby pak může být vyústěním zoufalého boje proti bezmoci nebo naopak snahou ukázat i svoji moc.

Typickým znakem domácího násilí je v neposlední řadě neveřejnost. K většině útoků dochází v soukromí, za zavřenými dveřmi, mimo veřejnou kontrolu a beze svědků, nejčastěji tedy v bytě či domě.

Podstatným znakem je samozřejmě i blízkost osoby násilné a ohrožené. Aktéři domácího násilí jsou vždy vzájemně propojeni, a to citově, sociálně a ekonomicky, většinou spolu sdílejí domácnost nebo mají společné obydlí.

Mezi další znak můžeme zařadit i složitý postoj oběti k pachateli. V případě domácího násilí se u oběti setkáváme s jiným chováním, než je tomu u oběti poškozené cizím pachatelem. Ochota oběti k potrestání pachatele je velmi problematická a nestálá.

¹² Dufková, I., Zlámal, J.: Domácí násilí se zaměřením na problematiku oběti. Pracovní manuál, Střední policejní škola Ministerstva vnitra, Středisko pro výchovu k lidským právům a profesní etiku, Praha 2005, s. 8

¹³ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 40

V prvním momentě po incidentu ve většině případů oběti hledají pomoc, později se ovšem jejich postoj mění, a to především ze strachu, psychického tlaku či obavy z dalšího soužití ve společném obydlí, mnohdy také z víry, že se pachatel polepší a nebo z důvodu obav o budoucnost svoji, popř. společných dětí.

2. Násilné osoby

Z nejnovějších výzkumů vyplývá, že násilnou osobou v situacích domácího násilí může být kdokoliv. „Podle Bílého kruhu bezpečí pochází násilníci ze všech socioekonomických, etnických, rasových a náboženských skupin a jejich chování doma se liší od chování na veřejnosti.“¹⁴ Je velmi obtížné vysvětlit proč se někteří lidé chovají násilně a jiní nikoli.

Příčiny násilí jsou různé a vždy se setkáme s více zdroji, které násilné chování u jedince zapříčiňují. Jako nejčastější faktory vyvolávající násilí jsou spatřovány tyto:¹⁵

- Těžký stres

Některé stresující okolnosti, obzvláště ty dlouhodobě působící, mohou vyvolat násilné jednání. Těmito okolnostmi jsou nejčastěji vážné finanční problémy, dluhy, nezaměstnanost nebo přetrvávající problémy v zaměstnání, dále vážná nemoc, sexuální problémy, rozvod či rozchod, jako i partnerské neshody, problémy s dětmi nebo jinými příbuznými apod.

- Frustrace

Osoba násilná je mnohdy nespokojená se stávajícím vztahem, nešťastná v práci nebo celkově neví co si počít se svým životem. Tato frustrace vyvolává hněv, který je pak často ventilován vůči osobě fyzicky slabší nebo vůči osobě závislé na agresorovi, namísto toho, aby byla tato agrese namířena proti tomu, co ji spustilo.

- Ohrožení

V tomto případě reaguje jedinec násilně proto, aby se chránil. Prožívá pocit ohrožení, mnohdy neopodstatněný, který vyprodukuje násilí v momentě, kdy jedinec cítí reálnou hrozbu.

- Charakteristiky vztahu

V různých vztazích můžeme pozorovat jisté prvky závislosti, kdy vztah osoby násilné a ohrožené je na jednu stranu velice intenzivní, tito si nedokáží představit život

¹⁴ Králíčková, Z., Žatecká, E., Dávid, R., Kornel, M.: Právo proti domácímu násilí, C.H.Beck, Praha 2011, s. 8

¹⁵ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 61

jeden bez druhého, na druhou stranu ale vědí, že na tomto vztahu není něco v pořádku. Nemohou tedy žít bez sebe, ale ani spolu.

- Partnerské neshody

Každé partnerské soužití s sebou po čase přinese stereotyp, neshody či spory, ať už jde o hospodaření s penězi, trávení volného času, výchovu dětí nebo sexuální život. Záleží pak na konkrétním jedinci jak s touto nespokojeností naloží, obecně platí, že čím delší a hlubší tyto konflikty jsou, tím pravděpodobněji vyústí v násilné chování.

- Boj o moc

V optimálním vztahu by se měli oba partneři společně podílet na rozhodování týkajícím se společné domácnosti a navzájem se respektovat. Pokud si jeden z partnerů snaží uzurpovat veškerou moc, druhý z partnerů se stává závislým a tím i více zranitelným. Tato převaha pak může vyvolat tendenci takovou moc zneužít až do podoby násilí a naopak druhý z partnerů se může snažit získat svoji moc a bojovat proti své bezmoci rovněž za pomoci násilí. „Typickým příkladem jsou pachatelé sexuálního násilí: akt znásilnění je manifestací jejich schopnosti podmanit si, přemoci, ponížít a zastrážit oběť. Sex je obvykle pouhou zbraní, nástrojem, instrumentem k dosažení tohoto cíle.“¹⁶

- Vzory a modely chování

Dnešní doba je obecně velmi shovívavá, co se manifestace násilí týče, s násilím se můžeme denně setkat na ulici, ale i v televizi. Pokud se jedinec s násilím setkává přímo i ve svojí rodině, a to už třeba od raného dětství, násilí je z jeho strany pak akceptováno jako běžný model chování.

- Identifikace s agresorem

Zde jde o situaci korespondující s výše uvedeným, kdy byla násilná osoba od dětství vystavena násilí a ocitla se tedy ve vztahu naprosté bezmoci. U takových jedinců povětšinou dochází k tomu, že tyto pocity slabosti nechtějí už nikdy zažít a stávají se proto sami násilnými osobami.

- Alkohol a drogy

Je velmi běžné, že násilné osoby jsou v době konfliktu posilněny alkoholem nebo jinými omamnými látkami, jelikož jim alkohol dodává odvalu nebo naopak přináší

¹⁶ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 63

pocit uklidnění. Nejednotně je pak pohlíženo na vzájemný vztah mezi alkoholem a násilím, kdy podle některých hypotéz alkohol násilí spouští a podle jiných pouze násilí umožňuje, jelikož eliminuje zábrany. Osobně se domnívám, že záleží především na konkrétním jedinci, a tedy na tom, jak jeho tělo na alkohol reaguje a jaké stavy v něm vyvolává.

- Poruchy zdraví

Násilné a agresivní chování může být v neposlední řadě vyvoláno nejrůznějšími poruchami zdraví, ať už jde o neurologické poruchy, poškození mozku nebo jiné indispozice.

- Psychická onemocnění

Psychózy a jiné psychické problémy mohou rovněž způsobovat násilné jednání agresora. Ať už je jedinec zmatený, dezorientovaný nebo např. slyší nejrůznější „hlasy“, může v těchto situacích jednat agresivně.

- Poruchy osobnosti

Za rizikové jsou považovány zejména ty poruchy, které mají dopad na chování k druhým lidem, jako je např. antisociální porucha osobnosti. „Lidé s touto poruchou osobnosti jsou často podráždění a agresivní, mívají opakované záznamy o napadení jiné osoby mimo domácnost i o domácím násilí.“¹⁷

2.1. Muži jako násilné osoby

Násilí páchané muži na svých partnerkách je nejčastějším typem domácího násilí, jak vyplývá ze statistik a praxe. Právě díky bohatým poznatkům z praxe pak existuje dostatek teorií, charakteristik a nejrůznějších typologií násilných mužů.

Na začátku vztahu je velmi obtížné rozpoznat rizikové chování, jelikož jsou ženy zamilované a partneři se hned v úvodu neprojeví tak jako později a pokud přece jen žena vnímá některé varovné signály, vysvětluje si je partnerovou náklonností a často je tímto naopak polichocena.

¹⁷ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 64

Mezi tyto varovné signály, které na začátku vztahu poukazují na možná budoucí nebezpečí, patří zejména:¹⁸ nadměrná naléhavost partnera, a to především brzký nátlak ke svatbě, společnému bydlení, dítěti apod.; velká dominance ve vztahu, kdy partner rozhoduje o věcech, týkajících se obou; dále i mužův pohrdavý vztah k ženám nebo extrémní polohy jeho vztahu k vlastní matce. Mezi rizikové faktory patří i narcistické zaměření osobnosti partnera nebo nadměrná kontrola, kdy partner potřebuje vědět o každém partnerčině kroku, veškeré detaily o její minulosti apod. Typická je rovněž snaha o pozvolnou izolaci partnerky od jejích sociálních kontaktů, především od rodiny a přátel, bránění v jejích vlastních zájmech a koníčcích apod.

Co se týče charakteristiky násilných mužů, domácího násilí se častěji dopouštějí muži, kteří:¹⁹ vyrostli v násilných domácnostech; jsou silně majetníci a žárliví; mají násilnické sklony; vykazují problematické sexuální chování, při kterém mohou vyžadovat např. perverzní sexuální praktiky apod. Typická je dále i „dvojitá tvář“, kdy násilná, vzteklá a agresivní povaha střídá povahu pozornou, starostlivou a milou, a to nejen doma, ale i ve vztahu k okolí. Ostatní pak znají většinou pouze tu milou a přátelskou stránku násilného partnera, a to čeho je schopen za zavřenými dveřmi, si nedovedou představit, navíc ohrožené osobě pak takovéto jednání ani nechtějí uvěřit. V neposlední řadě je typickou charakteristikou i neschopnost násilného partnera převzít odpovědnost za své činy, ze kterých obviňuje druhé, své jednání považuje za normální a omlouvá ho chováním samotné partnerky nebo osob třetích, které ho zrovna naštvaly nebo zklamaly apod.

V odborné literatuře se můžeme setkat také s nejrůznějšími pokusy o typologii násilných mužů. Je nezbytné uvědomit si, že tyto typologie jsou pouze zjednodušené, jelikož ke každé osobě, situaci nebo případu domácího násilí je nutné přistupovat individuálně. Jedna z typologií definuje dva základní typy násilníků:²⁰

- Emocionálně reaktivní typ

Jde zpravidla o jedince s nižším vzděláním, který se vyznačuje zvýšenou impulzivitou, často je ve špatné náladě, bývá netrpělivý a také přecitlivělý ke kritice,

¹⁸ Bednářová, Z.; Macková, K.; Wünschová, P.; Bláhová, K.: Domácí násilí. Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám, Acorus, Praha 2009, s. 22

¹⁹ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 71

²⁰ Bednářová, Z.; Macková, K.; Wünschová, P.; Bláhová, K.: Domácí násilí. Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám, Acorus, Praha 2009, s. 24

není schopen zvládat své emoce a jeho vznětlivost je nevyzpytatelná. Typické je, že projevy násilí u něj nejsou selektivní, násilí je schopen užít vůči komukoliv, ať už doma nebo třeba na pracovišti. Jedná se o velmi nebezpečný a zároveň také velmi častý typ násilníka.

- Instrumentální typ

Tento typ agresora má naopak většinou vyšší vzdělání a jde o člověka „dvou tváří“. Jeho agresivita je cílena účelově, umí své jednání ovládat a násilí užívá výlučně doma, tedy proti partnerce, popř. dětem, kdežto v práci a ve společnosti je oblíbeným společníkem. Je sebevědomý a jedná racionálně, agresivní scény si sám inscenuje, násilím si upevňuje své mocenské pozice, jelikož potřebuje disponovat neomezenou mocí ovládat druhé.

Další zajímavou typologii násilných mužů pak přináší např. Elbow (1977), který rozlišuje následující typy²¹:

- Kontrolor

Kontrolor pokládá osobu ohroženou za svůj majetek, který může svými hrozbami a zastrahováním ovládat, přičemž k násilí dochází v momentě, kdy cítí, že ztrácí nad osobou ohroženou moc.

- Obránce

Obránce se cítí silný pouze, když je na něm ohrožená osoba závislá a je na něj zcela odkázána. Tento typ násilníka má strach, že by ho ohrožená osoba mohla opustit, proto se chová násilně a také potřebuje dokazovat všem ostatním lidem v okolí údajnou neschopnost osoby ohrožené, aby tím ospravedlnil své násilné jednání vůči ní.

- Validátor

Validátor pochybuje sám o sobě, jeho sebeúcta je nízká a navíc odvislá od přijetí ostatními lidmi, tento agresor se tedy velmi obává odmítnutí a osoba ohrožená je pak tím, kdo udržuje jeho sebepojetí. Její ztráta by pro něj znamenala potvrzení jeho nízké úcty a hodnoty, snaží se tedy všemi prostředky této ztrátě předejít či zabránit.

- Inkorporátor

²¹ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 72

Tento násilník vnímá osobu ohroženou jako rozšíření sebe samého, jejím přivlastněním pak získává určitý stupeň sebeúcty, ale zároveň se obává toho, co by se stalo, kdyby ji ztratil, což v něm vyvolává nejistotu a pochybnosti.

Spouštěčů násilí u mužů pak pozorujeme několik. Alkohol či drogy samozřejmě figurují i zde, násilník ztrácí zábrany a později tím omlouvá své jednání. Nežádka se setkáváme rovněž s případy, kdy je násilí vyvoláno nějakou nepříznivou událostí, jako je nemoc, nezaměstnanost, dluhy, neúspěch v podnikání či další negativní životní události. Tento partner nebyl primárně agresivní, ale taková událost ho změnila a nastartovala u něj násilné jednání.

Důležitý vliv má samozřejmě i prostředí, ve kterém jedinec vyrůstal. Praxe pak potvrzuje, že pachatelé domácího násilí ve většině případů pocházejí z rodinného prostředí, kde bylo násilí obvyklým způsobem řešení problémů a jedná se u nich o naučenou agresi.

Společnou charakteristikou pachatelů domácího násilí je neschopnost převzít za své chování odpovědnost, příčiny své agrese svádějí na partnerky a nejbližší okolí, z čehož pak plyne neochota na svých problémech pracovat a řešit je s psychologem nebo jiným odborníkem. Odborná pomoc zvenčí je ovšem jedinou možností jak ze vztahu koloběh domácího násilí dostat pryč, a to jak pro osobu násilnou, tak i ohroženou.

2.2. Ženy jako násilné osoby

Ačkoli si většina nezasvěcené veřejnosti jako typický obrázek domácího násilí představí dominantního muže týrajícího bezbrannou a slabou ženu, není vyloučeno, aby tomu bylo i naopak. Ženy, pojímané jako křehké a něžné bytosti, umí být mnohdy i velmi kruté.

Role žen jako násilných osob nebyla na počátku výzkumů týkajících se domácího násilí brána v potaz, a tudíž ani zahrnována do příslušných statistik, přitom začalo být později zohledňováno, že se i ženy mohou dopouštět jakéhokoli druhu násilí. Nejčastěji pak bývají ženy označovány jako násilné osoby v souvislosti s jejich pečujícími rolami, tedy např. vůči seniorům. Výzkumy z posledních let ale potvrdily, že ženy mohou být i aktérkami partnerského násilí.

Problematika žen jako osob násilných je bohužel stále z větší části neprozkoumanou oblastí, a to především proto, že muži se s tímto problémem velmi neochotně svěřují. Celý průzkum této problematiky je stále v začátcích, takže dostupné statistiky zatím vykazují jen velmi nízká procenta výskytu násilí páchaného ženami. V USA například statistiky z let 1994-2010 vykazují, že ve čtyřech z pěti případů partnerského násilí byla obětí žena.²²

Počáteční výzkumy odůvodňovaly násilí páchané ženami jako jednání v sebeobraně, později byl tento názor překonán a nahrazen modelem vzájemného a do jisté míry vyrovnaného násilí mezi partnery, které se vyskytuje u párů, kde je značně agresivní žena a méně agresivní muž. Tyto páry se k sobě chovají navzájem násilně a role osoby násilné a ohrožené není možné určit a tyto se také často mění.

„Hesterová (2009) analyzovala 96 případů domácího násilí a odhalila určité diference mezi ženami a muži jako osobami násilnými. Rozdíly se ukazují především v typech incidentů, jejich frekvenci a v následném postihu.“²³ Zatímco u mužů se setkáváme s častějším opakováním incidentů, dvě třetiny žen z tohoto výzkumu se dopustily alespoň jednoho násilného incidentu s tím, že k opakování ve většině případů nedocházelo. Výzkum poukázal také na rozdíly v povaze použitého násilí, kdy fyzické násilí, vyhrožování a sexuální násilí uplatňují především muži, kdežto slovní ataky bývají u obou pohlaví zastoupeny rovnocenně a bylo rovněž zjištěno, že ženy mívají větší tendenci použít zbraň.

Ženy se na svých partnerech dopouštějí především psychického týrání, vyznačujícího se zejména ponižováním, zesměšňováním a nadávkami. V nižší míře aplikují násilí fyzické, při němž pak partnerům způsobují hlavně modřiny, škrábance a jak už bylo uvedeno výše, často si vypomáhají i zbraněmi nejrůznějšího charakteru, jako rozpálenou žehličkou, vařící vodou, nádobím apod., kterými pak dovedou způsobit i vážnější zranění.

Co se týče příčin nebo spouštěcích mechanismů násilí páchaného ženami, nejsou zatím studie na takové úrovni, jako je tomu u násilí páchaného muži, nicméně z dostupných materiálů vyplývá, že příčinou násilí u žen bývá často nadměrná žárlivost,

²² Dostupné z <http://www.bjs.gov/index.cfm?ty=pbdetail&iid=4536>, staženo 13.6.2013

²³ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 67

v menší míře také alkohol či drogy a spouštěcí mechanismy lze jistě spatřovat i v násilných zážitcích z dětství, popř. v předchozím partnerově násilném jednání.

I přesto, že problematika násilí páchaného ženami je stále nedokonale probádanou oblastí a obávám se, že budoucí statistiky zřejmě ani nepřinesou zcela relevantní čísla výskytu tohoto jevu, a to především z důvodu studu u mužských obětí, je důležité, že bylo poukázáno na to, že i ženy se mohou dopouštět násilí, které má závažný dopad na ohrožené osoby a postupně by tedy mohlo docházet k odbourávání jakési všeobecné představy, že ženy se domácího násilí nedopouštějí.

3. Oběti domácího násilí

Domácí násilí se odehrává mezi osobami sdílejícími společnou domácnost a nejčastěji pak mezi partnery, jak již bylo uvedeno výše.

Z počátku obvykle nic nenaznačuje tomu, že by v budoucnu mohlo dojít k násilí ve vztahu. Tyto vztahy počínají jako všechny ostatní a násilí pak může do vztahu vniknout velmi náhle v důsledku nějakého silného spouštěcího faktoru, jako je např. ztráta zaměstnání apod., ve většině případů se však násilí rozvíjí postupně a nenápadně.

Vývoj vztahu, ve kterém později propukne násilí, se dá popsat na základě modelu tří N a v rámci tohoto modelu rozlišujeme následující fáze:²⁴

- Fáze namlouvání

V této fázi si budoucí agresor namlouvá svoji potenciální oběť, a to tak, že se jí dvoří, zahrnuje ji dárky a pozorností a oběť získává dojem, že jde o naprosto ideálního partnera a mnohdy pak v důsledku zamilovanosti přehlíží první varovné signály v podobě projevů žárlivosti, kontroly nebo snahy o izolaci.

- Fáze napětí

Namlouvání střídá napětí, které se pomalu začne do vztahu vkrádat a postupem času vzrůstá, až přejde v násilí. První násilný útok bývá pro oběť obrovským šokem, ohrožená osoba nechápe, co se stalo a je zmatená, čehož agresor využije a své chování omlouvá a slibuje, že se to už nikdy nestane.

- Fáze násilí

V průběhu dalšího času pak dojde k násilným výbuchům ještě mnohokrát a násilník postupně ovládne celý život oběti. Násilí užívá k udržení své moci a kontroly nad osobou ohroženou, která reaguje tak, že se snaží partnerovi vyhovět a svým vzorným chováním mu nedávat příčinu k dalšímu násilí. K násilí ale dochází dál bez ohledu na chování oběti.

U oběti je pak typické, že si vytváří nejrůznější strategie, aby mohla v tomto vztahu přežít, velice často prožívané násilí zlehčuje, nebo dokonce popírá, partnera neustále omlouvá apod. Může trvat i několik let, než si osoba ohrožená začne uvědomovat, že v tomto vztahu nelze déle zůstat a postupně vyhledává pomoc ve svém okolí nebo u

²⁴ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 82

odborníků. Často se však stává, že partnera nedokáže opustit nebo se k němu několikrát vrátí.

Řešení domácího násilí a ukončení násilného vztahu je pro oběti velice složité, jelikož jsou na agresorovi závislé, a to často finančně i emocionálně, nedokážou si život bez něj představit a v neposlední řadě z něj mají obrovský strach. Velmi pak záleží na tom jakou má oběť podporu ve svém okolí.

Často se rovněž setkáváme s případy, kdy ohrožená osoba ze vztahu sice odejde, ale následuje další násilí, a to ve formě tzv. expartnerského násilí.

3.1. Ženy jako oběti

Nejčastější obětí domácího násilí jsou ženy, jak vyplývá z dosavadních průzkumů. Nejběžněji se násilí odehrává v partnerských vztazích, jelikož se partneři navzájem velice dobře znají, společné soužití navíc dává osobě násilné v podstatě neomezený prostor k páčání násilí a ve většině případů je ohroženou osobou právě žena, jako slabší bytost.

Domácí násilí se tedy převážně odehrává v partnerských relacích mezi manžely, druhy, partnery a nebo také mezi bývalými manžely či partnery. Většina násilných vztahů často začíná jako velká láska, z níž se teprve postupně vyklube „noční můra“. Počáteční občasné násilné excesy jsou oběma partnery omlouvány právě onou velkou láskou, žárlivostí nebo strachem ze ztráty partnera. Bohužel si žádná z těchto žen není schopná uvědomit, že nejde o lásku, ale o moc a o dokonale promyšlenou strategii jejich partnera. A zamilovanost pozvolna střídá koloběh omezování a manipulace.

V literatuře se setkáváme s nejrůznějšími charakteristikami žen jako ohrožených osob a téměř ve všech případech je konstatováno, že jde o ženy s nízkou sebeúctou, které mají pocit, že si toto jednání ze strany partnera zaslouží a cítí se vinny kvůli svým údajným pochybením.

Mezi další časté charakteristiky týraných žen patří materiální a také emocionální závislost na partnerovi, poslušnost, submisivnost, vystrašenost, minimální sociální kontakt s okolím, stud, nesamostatnost, pocity beznaděje a bezmoci apod.

Na první pohled se může zdát, že do takové situace se mohou dostat jen nesebevědomé a slabé ženy, ale pravda je taková, že i u sebevědomé ženy dokáže

násilný partner snížit vědomí vlastní hodnoty na minimum. „Pokud ženě jeden z nejbližších lidí dennodenně opakuje a svým chováním dává najevo, že nestojí za nic, je špatná matka, nezvládá domácnost ani péči o děti apod., a zároveň má pod pohrůžkami omezený styk s okolím a možnosti jiné sociální odezvy, časem se s jeho míněním ztotožní.“²⁵

Žena se dostává do velice nelehké situace, často se navíc setkává s nepochopením ostatních, kteří mají pocit, že když v takovém vztahu zůstává, tak to asi není až tak hrozné, nebo že si za to pak tedy může sama. Je ale nutné vžít se do role takovéto ženy, která má s násilným partnerem společné bydlení, ve většině případů i děti, často je na něj finančně odkázána a v neposlední řadě jej stále miluje a nedovede si život bez něj představit. Uvědomit si, že tento vztah se nezlepší a najít sílu něco s tím udělat, trvá ženě i několik let.

Jak již bylo nastíněno výše, případy domácího násilí nemají okamžité a jednoznačné řešení. Často se stává, že se žena pokusí vztah ukončit a vyhledá odbornou pomoc, ale po čase se k násilnému partnerovi zase vrátí. Mnohé ženy nemají dostatečnou oporu v nejbližším okolí, bojí se, že jim nikdo neuvěří nebo že jim to naopak bude kladeno za vinu. Jiné oběti nechtějí svým dětem brát otce a ničit tím rodinu a snaží se za každou cenu i dále setrvávat v tomto nefunkčním vztahu. Velký podíl má na řešení situace také strach ze samotného násilného partnera, který je neustále zastrašuje výhrůžkami a po tom všem, co si žena prožila, má pak zcela důvodné obavy, že se jeho výhrůžky opravdu naplní. Odchod od takového partnera je tedy pro ženu nejnebezpečnějším zlomem v celém vztahu a často právě tehdy dochází k těm nejtěžším násilným aktům, které mohou končit opravdu tragicky.

3.2. Muži jako oběti

Všechny doposud realizované výzkumy potvrzují, že muži mají na rozdíl od žen menší pravděpodobnost, že se stanou obětí domácího násilí, avšak právě tato premisa může ztěžovat pomoc mužům, kteří se obětí skutečně stali. Jednak se tito muži stydí zažité násilí přiznat, na druhou stranu pokud se o něm rozhodnou promluvit, setkají se

²⁵ Bednářová, Z.; Macková, K.; Wünschová, P.; Bláhová, K.: Domácí násilí. Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám, Acorus, Praha 2009, s. 29

často s nepochopením a nedůvěrou. Nízké procento výskytu tohoto jevu může být tedy dle mého názoru způsobeno jeho latencí.

Pokud jsou muži oběťmi domácího násilí, děje se tak převážně v partnerských vztazích. „Násilí páchané na mužích může být specifické právě tím, že na jedné straně není patrná tak výrazná převaha síly na straně pachatele, na druhé straně může být přítomen silný potenciál manipulace nebo moci spíše symbolické povahy.“²⁶

Z proběhlých výzkumů vyplývá, že muži ve srovnání s ženami utrpí menší zranění a jejich zdravotní stav je po incidentu výrazně lepší než v případě žen. Muži také většinou disponují více finančními prostředky, takže mají větší šanci násilný vztah opustit.

Dále jsou vykazovány rozdíly ve formách domácího násilí, kdy muži jsou vystaveni především emocionálnímu násilí, tedy narážkám a zesměšňováním, také hrozbám a zastrašování, často i ve spojitosti jejich styku s dětmi. Co se týče fyzického násilí, tak pokud nějaké probíhá, děje se tak zejména fackováním, kopáním, škrábáním nebo házením věcí, kdy časté je i použití zbraně v podobě žehličky, nádobí apod., jak už bylo zmíněno.

Při vyvozování závěrů o mužských obětech domácího násilí je ovšem nutno mít se na pozoru, z průzkumů totiž vyplývá, že ne vždy jsou muži jasnými oběťmi, v důsledku čehož pak rozlišujeme následující kategorie:²⁷

- Muži, kteří jsou skutečnými oběťmi domácího násilí.

Tito zažívají emoční ztráty a psychická traumata, mají často sníženou sebeúctu a sebevědomí, cítí se bezmocní, často mají i problémy s realizací své otcovské role. Bohužel jen málokdy mají odvahu vyhledat odbornou pomoc a důvody, proč ve většině případů nejsou schopni opustit násilnou partnerku, jsou analogické jako u ženských obětí, tedy především citové pouto, obava ze ztráty kontaktu s dětmi, strach z odplaty a také reakce okolí apod.

- Muži, kteří jsou aktéři recipročního násilí.

V některých partnerských vztazích může mezi partnery probíhat vzájemné násilí, tedy u obou partnerů se střídá role osoby ohrožené a násilné. Průzkumy ovšem ukazují, že v partnerském vztahu má většinou jeden z partnerů větší moc a kontrolu a druhý

²⁶ Buriánek, J.; Kovařík, J. a kolektiv autorů: Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech, Triton, Praha 2006, str. 29

²⁷ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 99

z dvojice se pak jenom brání. Koncepce vzájemného násilí pak narušuje tezi o jasných a neměnných rolích mezi partnery, která je některými autory považována za základní znak domácího násilí. Rozdělení rolí ale nemusí být tak jednoznačné a neměnné, při identifikaci násilí je proto nutné získat informace z nejrůznějších zdrojů.

- Násilní muži vydávající se za oběť

Nežádá se stává, že pachatelé domácího násilí se prezentují jako oběti, a to někdy i velmi věrohodně. Existují ale jisté signály, na základě kterých lze rozlišit agresora od oběti. Agresor vystupuje sebevědomě, nemá strach ze svého partnera, necítí s ním téměř žádný soucit, nehledá chybu u sebe samotného, má negativní postoj k partnerovi apod.

Problematika mužů jako obětí domácího násilí je zatím velmi nejasná, studie jsou v této oblasti stále ještě na začátku, celou věc rovněž komplikuje fakt, že muži o svých problémech nehovoří a nepřiznávají je. Je tedy nutné přistupovat k mužům jako obětem opatrně a specificky.

Závěrem je vhodné poznamenat, že provedené studie prokázaly, že výše zmíněné charakteristiky platí pouze u heterosexuálních párů. Homosexuální vztahy mají svá specifika, u těchto dvojic se vyskytují spíše problémy týkající se především jejich orientace, jako např. výhrůžky týkající se prozrazení orientace apod.

3.3. Děti jako oběti

Domácí násilí se netýká pouze dospělé oběti, ale naopak ovlivňuje fungování celého rodinného systému. Podle sociologických výzkumů vyrůstají nezletilé děti ve více než třech čtvrtinách rodin, kde se odehrává domácí násilí mezi partnery. Velmi častým spouštěcím mechanismem násilí mezi partnery navíc bývá právě těhotenství či příchod dítěte do rodiny, čemuž zřejmě nahrává fakt, že žena se tímto stane na partnerovi ekonomicky i citově závislou a zároveň mezi ně vstoupí nový člen rodiny, tudíž partner už není „středobodem“ ženina vesmíru.

Děti mohou být jednak přímou obětí domácího násilí, tedy v případě, že je násilí proti nim směřováno ze strany rodiče nebo jiné blízké osoby. Nebo může být dítě nepřímou obětí domácího násilí, což znamená, že je přítomno násilí mezi jeho rodiči nebo jinými osobami v domácnosti nebo osobami odpovědnými za jeho výchovu. Dítě

nemusí být očitým svědkem takového násilí, ale jeho příznivý vývoj je ohrožen vždy, pokud v takové násilné domácnosti vyrůstá. „Lze tedy konstatovat, že děti, ať již jako přímé, či nepřímé oběti (svědci) domácího násilí, vykazují stejné symptomy jako děti se syndromem týraného a zneužívaného dítěte, tj. se syndromem CAN.“²⁸

Ačkoli se může zdát, že jsou děti ještě ve věku, kdy z toho co se doma odehrává nemají rozum, není tomu tak, už i novorozeně vnímá určitou disharmonii a je tímto pak ovlivněno mnohdy i na celý život. Děti jsou velice citlivé bytosti, a to jak moc budou do budoucna domácími násilím zasaženy, záleží pak na několika faktorech.

Těmito faktory jsou především věk dítěte a intenzita prožitého násilí; dále zda v okolí dítěte figuruje jiný pozitivní vzor (jiný člen rodiny) a také místo, kde se dítě cítí bezpečně. Nepatrný vliv může mít i pohlaví dítěte, kdy lze říci, že dívky jsou více citlivé a vnímavé k jakýmkoli konfliktům a mají větší tendence identifikovat se s obětí, tedy s týranou matkou, než chlapci.

Děti vyrůstající v násilné rodině ve většině případů přijmou agresivní jednání jako normu, jelikož takto jednají jejich hlavní identifikační vzory a ony tudíž jinou formu chování neznají. Dochází tak k tzv. transgeneračnímu přenosu násilí. Chlapci se velice často ztotožní s chováním agresora a dívky se naopak identifikují s pozicí matky jako oběti a hrozí tedy velké riziko, že se takto poznamenané děti v budoucnu rovněž stanou agresory, resp. oběťmi domácího násilí.

Jelikož děti nerozumí tomu, co se doma odehrává a proč se tak děje, dochází potom u nich k různým typům jednání:²⁹

- Přijímají a ztotožňují se s „legendami“ dospělých a podle nich pak jednají a není výjimkou, když se synové k matce následně chovají stejně jako násilný partner, protože to považují za normální.
- Velmi často děti hledají vinu v sobě, jelikož mámu a tátu potřebují vidět pozitivně a není tedy jiné vysvětlení, než že za to, co se děje, mohou ony samy. Snaží se pak chovat poslušně, ale jelikož se situace nemění, začnou na sebe klást stále větší požadavky nebo naopak na jakékoli plnění nároků a povinností zcela rezignují.

²⁸ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 121

²⁹ Bednářová, Z.; Macková, K.; Wünschová, P.; Bláhová, K.: Domácí násilí. Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám, Acorus, Praha 2009, s. 31

- Může se také stát, že dítě vidí tátu jako všemocného, přijme podvědomě matčin úhel pohledu a svět pro něj ztratí předvídatelnost, vše závisí jen na libovůli otce.
- Ztotožní se s interpretací otce a odmítnou matku jako tu špatnou. Děti přijmou za normální, že ve světě vítězí ten silnější, nemůžou nikomu věřit, potýkají se s pocity osamění a to vše v kombinaci s nepředvídatelným chováním násilného rodiče vytváří stálý pocit nejistoty. Tresty přicházejí bez příčiny, trestána je navíc i matka, což její roli nepřisluší a vnímání trestů, vlastní osoby i matky je znejistěno.

Domácí násilí má kromě vlivu na matku a dítě, dopad i na fungování rodiny jako takové. Při vzájemné interakci mezi matkou a dítětem nemusí neverbální gesta matky odpovídat sdělovanému obsahu. Dítě tento rozpor vnímá a matčiny reakce se pro něj stávají rozporuplnými a dítě tak ztrácí možnost vytvořit si s matkou bezpečnou vazbu. Otec je pro dítě osobou, která by ho měla kromě jiného především ochraňovat, násilný otec ale naopak doma vytváří vlastní svět a vlastní pravidla a do rodiny tak přináší strach a nejistotu. Místo v láskyplném a harmonickém prostředí pak děti vyrůstají v atmosféře strachu a manipulací. Rodiče v takto násilném rodinném prostředí navíc nejsou schopni adekvátně reagovat na potřeby dětí a velice často tak dochází u dítěte k psychické deprivaci a k dalším výchovným problémům.

Vývoj dítěte vyrůstajícího v násilné rodině je tak ohrožen v několika oblastech:³⁰

- Zdraví

Prožívané násilí má vliv především na jeho zdraví, kdy dítě často trpí celou řadou nemocí a příznaků vznikajících na psychosomatickém základu, trpí poruchami příjmu potravy nebo má problémy se spánkem. Časté jsou taky nejrůznější úrazy, vznikající ať už v souvislosti s trestáním dítěte, a nebo s jeho snahou ochránit při konfliktu matku apod.

- Intelektuální vývoj

Napjatá rodinná atmosféra často rozvíjí u dětí hyperaktivitu kombinovanou s poruchou pozornosti a nezřídka také doplněnou poruchami učení jako je dyslexie, dysgrafie apod.

³⁰ Bednářová, Z.; Macková, K.; Wünschová, P.; Bláhová, K.: Domácí násilí. Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám, Acorus, Praha 2009, s. 35

- Psychosociální a emoční potřeby

Dítě potřebuje cítit jistotu, bezpečí, mít pevnou vazbu a pokud se mu těchto potřeb dlouhodobě nedostává, dochází u něj k deprivaci a dítě je nestabilní až neurotické.

- Identita

Jelikož se děti poznamenané domácím násilím vyvíjejí ve zdeformovaném rodinném systému, najít svoji identitu je pro ně velmi náročným úkolem. Jediným řešením, které děti obvykle naleznou, je právě onen výše zmíněný transgenerační přenos vzorců násilného chování. Nadějí pro dítě je pak jediné existence bezpečného prostředí mimo domov, kde se může setkat se zdravými a normálními vztahy mezi jedinci.

- Rodina a sociální vztahy

Děti prožívají komplikované vztahy nejen ke svým rodičům, ale i ke svým vrstevníkům. Vzhledem k jejich slabším sociálním dovednostem, snížené empatii a nedůvěře pro ně není navazování vztahů jednoduché. Tyto děti mívají v kolektivu většinou postavení outsidera.

Problematika dětí jako obětí domácího násilí je velice složitá, jejich zdravý vývoj je ohrožen vždy, pokud jsou součástí násilné rodiny. Stěžejní úlohu v systému péče o dětské oběti mají pak orgány sociálně-právní ochrany dětí, jejichž hlavním úkolem je chránit práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, dále chránit jeho oprávněné zájmy, jmění a v neposlední řadě mají také působit při obnovení narušených rodinných vazeb.

Domnívám se, že na děti vyrůstající v násilném prostředí by mělo být myšleno v první řadě, jelikož dětství výrazně ovlivňuje lidskou psychiku a má stěžejní vliv i na budoucí vztahy a celkový život člověka. Matky (popř. otcové) dítěte, jako ohrožené osoby, by tedy měly být silné a násilný vztah ukončit, už jen pro dobro jejich dítěte a pokud tito nejsou dostatečně silní, je pak na jejich okolí, aby zasáhlo a v těchto situacích pomohlo.

3.4. Seniori jako oběti

Často opomíjenou skupinou obětí domácího násilí jsou seniori. V oficiálních

statistikách vyčteme pouze nepatrné procento výskytu tohoto jevu, ovšem je nutné uvědomit si, že důvodem bude především jeho vysoká latence. Tato kategorie obětí totiž ve většině případů takovýto problém skrývá, a to z mnoha důvodů. Jelikož násilnými osobami bývají nejčastěji jejich vlastní děti či vnuci, ohrožené osoby se stydí tuto skutečnost přiznat, protože to pojmají jako svoje vlastní selhání v oblasti výchovy. Kromě studu bývají dalšími důvody i různé nemoci, které způsobují, že si oběť ani neuvědomuje, že je týrána a nemůže to tedy oznámit. V neposlední řadě se i u této skupiny vyskytuje závislost oběti na násilné osobě, ať už citová, ekonomická či jiná.

„Otázky násilí na starých lidech jsou v ČR stále stranou pozornosti. Obyvatelstvo všeobecně stárne, klesá natalita a problémy seniorů stále více vystupují do popředí, stávají se stále naléhavější a vyžadující řešení. Staří lidé se stávají aktuální ohroženou skupinou, která je stále početnější i z hlediska kriminality, která zahrnuje násilí fyzické, psychické, ekonomické či majetkové vykořisťování, ale zahrnuje i další projevy v podobě neposkytnutí péče nebo neuspokojení některých potřeb.“³¹

Pojem senior se v platné právní úpravě nevyskytuje, ovšem intuitivně jako seniora vnímáme člověka vyššího věku a zohledňuje se zde i ten fakt, že s rostoucím věkem se obecně předpokládá také zhoršující se zdravotní stav. Pro účely této práce budeme proto „seniorem nebo staršími osobami označovat takové osoby, které jsou vzhledem ke svému zdravotnímu stavu, zhoršenému v důsledku věku, odkázány zčásti nebo zcela na pomoc jiných lidí.“³²

Senioři mohou být oběťmi všech forem domácího násilí, tedy tělesného, psychického i citového týrání, sexuálního obtěžování, finančního zneužívání a zanedbávání péče. Špatným zacházením pak u této kategorie obětí rozumíme především tyto druhy působení:³³

- Tělesné týrání

Jde o úmyslné způsobování fyzické bolesti, zraňování nebo bezdůvodné fyzické omezování starší osoby.

- Materiální/finanční zneužívání

³¹ Vykopalová, H.: Násilí na seniorech. Sborník příspěvků z pracovního semináře, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2002, s. 13

³² Tošnerová, T.: Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině. Průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele, 3. lékařská fakulta UK Praha, Praha 2002, s. 38

³³ Tošnerová, T.: Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině. Průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele, 3. lékařská fakulta UK Praha, Praha 2002, s. 12

Tento druh zahrnuje především zneužívání majetku a finančních zdrojů starší osoby. Rozpoznatelné je pak dle příznaků jako jsou - nepřesná nebo žádná povědomost o vlastní finanční situaci; náhlá neschopnost platit účty, nakoupit potraviny nebo předměty osobní potřeby; nerovnoměrnost mezi příjmy či majetkem a životní úrovní; obava při hovoru o penězích; náhlý, bezdůvodný převod majetku starší osoby jiné osobě nebo mimořádný zájem členů rodiny o majetek starší osoby; neochota vydávat peníze za starší osobu za potřebné služby nebo péči, i když si to starší osoba může dovolit apod.

- Zanedbávání druhou osobou nebo vlastní zanedbávání péče o sebe sama

Tělesné a duševní zdraví staršího člověka může být vážně ohroženo, když osoba, která o ni pečuje, není dostatečně schopná opatřit svému svěřenci dostatek potravy, přístřeší, oděv nebo lékařskou péči a nebo tyto povinnosti zanedbává. Stejně tak je zdraví osoby ohroženo i v případě, že si tyto nezbytné a základní potřeby není schopna zajistit sama.

Příznaky zanedbávání, ať již způsobené jinou osobou či vlastní neschopností, mohou být následující: dehydratace, podvýživa, nadměrná zanedbanost nebo zápach, nedostatečné nebo nevhodné oblečení, postrádání brýlí, pomocných sluchátek, zubní či jiné náhrady, nevysvětlitelné zhoršení zdravotního stav, příznaky požití nadměrného množství léků, užití nevhodných léků nebo neužívání žádných léků apod.

- Emocionální týrání

Zahrnuje především ponižující výroky, sekýrování, včetně hrozeb či odloučení osoby od rodiny nebo přátel. Emocionální týrání se u seniorů vyznačuje především následujícími stavy: zmatenost, přehnaný strach, problémy se spánkem, změna v příjmu potravy, neobvyklý přírůstek nebo úbytek na váze, nezájem o sebe sama, o jakoukoli činnost nebo o okolí, ambivalence pocitů lásky i nenávisti, rezignace, stáhnutí se do sebe, úzkostné nebo panické stavy, užívání uklidňujících léků a sedativ apod.

- Jiné známky zneužívání či týrání členy rodiny

U obětí můžeme pozorovat zejména opakovaná „náhodná“ zranění, která jsou podezřelá; senior navštěvuje více lékařů, takže nikdo nezná přesný počet zranění; dále může navštívit zdravotní středisko s vágními stesky či známkami úzkosti ještě bez jakýchkoliv viditelných stop týrání, nebo může být hospitalizován v psychiatrické léčebně z důvodu úzkosti či deprese; může se vyhýbat návštěvě u lékaře, aby

neupozornil na svá zranění; má pocit izolace, tedy nemá přístup k penězům, přátelům, rodině, dopravním prostředkům apod., hovoří o svých obavách, že mu bude ublíženo a naznačuje pocity strachu; před členem rodiny vypadá ustrašeně a neustále před ním ustupuje; často utíká z domova; bagatelizuje svá zranění; není schopen dodržet rady lékaře atd.

Člen rodiny jako osoba násilná pak může slovně napadat na veřejnosti pacienta nebo zdravotníky; nebo naopak může být k pacientovi přehnaně pozorný a ke zdravotnickému personálu nadměrně milý a přátelský.

Násilnými osobami, jak již bylo řečeno výše, jsou především vlastní děti či vnuci, tedy nejbližší osoby, ovšem je potřeba si uvědomit, že „neexistuje stoprocentní návod jak určit, kdo je pečovatel úmyslně napadající oběť a kdo pečovatel, který „pouze“ špatně zachází se svým rodinným příslušníkem.“³⁴

Stejně jako není u této kategorie domácího násilí vždy možné zcela přesně stanovit, kdo je oběť a kdo osoba násilná, role těchto osob se mohou měnit a ne vždy lze jednoznačně říct, kdo koho vlastně týral. Z některých studií vyplývá, že si senioři s velkou pravděpodobností násilné chování vyprovokovali v některých případech svým vlastním chováním, jelikož senior nemusí být vždy vděčným a plně spolupracujícím příjemcem péče. Navíc u poskytovatele péče jde mnohdy o náročnou a vyčerpávající práci, takže případná hrubost, neochota nebo nevděčnost seniorů může být zdrojem kulminujícího se stresu, který pak může vyústit do podoby některé formy násilí.

Ve výjimečných případech se lze setkat i se špatným zacházením vůči seniorům ze strany poskytovatelů institucionální péče v pečovatelských domech a ústavech, jelikož ale tito většinou hrají roli oznamovatelů domácího násilí páchaného na jejich svěřencích rodinnými příslušníky, opět zde narážíme na možný problém latence.

Do pozice osoby ohrožené domácím násilím se může tedy dostat kdokoliv. S přibývajícím poodhalováním soukromí se na povrch dostává více případů a typy obětí se rozrůstají o další kategorie. Nejvíce zranitelné jsou především děti, které prožité násilí může ovlivnit na celý život. Vztahy osoby násilné a ohrožené jsou pak velmi komplikované především z důvodu silných citových vazeb a je tedy i velmi

³⁴ Tošnerová, T.: Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině. Průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele, 3. lékařská fakulta UK Praha, Praha 2002, s. 18

problematické násilný vztah ukončit. V této věci považuji za nejdůležitější přístup okolí obětí, které by mělo cítit povinnost ohroženým osobám pomoci a skutečně tak učinit, jelikož ony samy to nedokážou.

4. Prostředky právní ochrany před domácím násilím

4.1. Obecně k problematice ochrany před domácím násilím

Osoby ohrožené domácím násilím, jak už bylo nastíněno v předchozích kapitolách, se nacházejí ve velmi komplikované situaci a mají téměř nulovou šanci vyřešit tyto problémy vlastními silami. Oběť potřebuje pomoc, a to především v podobě psychické podpory, materiální pomoci a hlavně také pomoc právní.

Dříve byly možnosti oběti, jak řešit dané problémy velmi limitované. Specializované poradenství těmto osobám poskytovaly zejména neziskové organizace, jako Bílý kruh bezpečí, Pro-Fem, Acorus nebo ROSA. Díky vytrvalým aktivitám Bílého kruhu bezpečí postupně došlo k mnoha posunům, zásadní událostí pak bylo založení Aliance proti domácímu násilí (2002), jejíž expertní skupina připravila znění zákona na ochranu před domácím násilím (zákon č. 135/2006 Sb.), který je účinný od roku 2007 a přinesl kromě nových možností ve sféře právní ochrany i zlepšení v oblasti navazujících sociálních služeb pro ohrožené osoby.

Jelikož je domácí násilí značně komplikovaným a rozmanitým jevem zasahujícím do všech oblastí života zúčastněných osob, je i právní úprava prostředků ochrany různorodá a pestrá. Prostředky ochrany nalezneme jak v právu trestním, tak i ve správním právu, ale také v oblasti práva soukromého, jde tedy o multidisciplinární problém. Kromě ochrany zajištěné právními prostředky, je rovněž nezbytná a zásadní i pomoc poskytovaná intervenčními centry, popř. již výše zmíněnými neziskovými organizacemi.

Co se týče soukromoprávní úpravy, právní problematice domácího násilí není dosud v oblasti práva občanského a rodinného věnována dostatečná pozornost. Domácí násilí není zakotveno ani v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině ani v zákoně č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku. Soukromoprávní instituty se uplatňují především až při řešení situací souvisejících s ukončením násilného vztahu, tedy ve věcech rozvodu, úpravy rodičovské zodpovědnosti, výchovy a poměrů nezletilých dětí, vyživovacích povinností, bytové otázky apod.

4.2. Procesněprávní ochrana podle OSŘ

Procesněprávní ochrana proti domácímu násilí je poměrně nová. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, byl v návaznosti na problematiku domácího násilí novelizován zákonem č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím. Lze říci, že právní úprava zahrnutá v občanském soudním řádu je určena, jak k řešení dlouhotrvajících problémů domácího násilí (prostřednictvím řízení ve věci samé), tak i pro řešení akutních případů, a to skrze institut předběžných opatření.

Institut předběžných opatření obecně vychází z nutnosti rychlé a dočasné, tzv. mezitímní úpravy poměrů, na níž má některý ze subjektů zvýšený zájem.

Dle ustanovení § 74 OSŘ může předseda senátu před zahájením řízení nařídít předběžné opatření, je-li třeba, aby byly zatímně upraveny poměry účastníků, nebo je-li obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen. V § 76 odst. 1 OSŘ pak zákon uvádí demonstrativně výčet povinností, které mohou být účastníku předběžným opatřením uloženy, a to zejména aby:

- a) platil výživné v nezbytné míře,
- b) odevzdal dítě do péče druhého z rodičů nebo do péče toho, koho označí soud,
- c) poskytl alespoň část pracovní odměny, jde-li o trvání pracovního poměru a navrhovatel ze závažných důvodů nepracuje,
- d) složil peněžitou částku nebo věc do úschovy u soudu,
- e) nenakládal s určitými věcmi nebo právy,
- f) něco vykonal, něčeho se zdržel nebo něco snášel.

Pro osoby ohrožené domácím násilím jsou stěžejní zejména tři komplexy požadavků, a to požadavek na zdržení se násilného a obtěžujícího jednání agresora; dále ochranné požadavky související se společným bydlením, tedy požadavek na vyklizení společného obydlí apod.; a dále také úprava poměrů k nezletilým dětem.

Jelikož účelem institutu předběžných opatření je prozatímně zabránit možným nepříznivým následkům, které by před zahájením a po dobu civilního řízení ve věci samé mohly nastat, do doby než bude vydáno meritorní rozhodnutí, je nutné o takovém návrhu rozhodnout bezodkladně. Pokud nehrozí nebezpečí z prodlení, jsou pak u

jednotlivých druhů předběžných opatření stanoveny maximální lhůty, ve kterých je nutné rozhodnout.

OSŘ rozlišuje tyto tři druhy předběžných opatření.³⁵

- obecné předběžné opatření

U tohoto typu je potřeba dočasně upravit poměry účastníků z důvodu obavy, že by výkon pozdějšího soudního rozhodnutí byl ohrožen a předseda senátu je povinen o jeho vydání rozhodnout do uplynutí 7 dnů od jeho podání.

- zvláštní předběžné opatření (dle § 76a OSŘ)

Jde o institut vztahující se na případy, kdy se nezletilé dítě ocitlo bez jakékoliv péče nebo v situaci, kdy je ohrožen nebo vážně narušen jeho život nebo příznivý vývoj. Tento návrh může podat jen obec s rozšířenou působností a předseda senátu pak v takových případech opatřením nařídí, aby bylo dítě umístěno na nezbytně nutnou dobu ve vhodném prostředí (nově lze nařídít i svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu), které v usnesení označí a o nařízení musí být rozhodnuto do 24 hodin od podání návrhu.

- předběžné opatření dle § 76b OSŘ

Tento paragraf byl do OSŘ začleněn právě na základě novelizace provedené zákonem č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím.

V případech, kdy je jednáním účastníka, proti kterému návrh směřuje, vážným způsobem ohrožen život, zdraví, svoboda nebo lidská důstojnost navrhovatele, může dle § 76b odst. 1 OSŘ předseda senátu uložit účastníku, proti němuž návrh směřuje, zejména aby:

- a) opustil společné obydlí, jakož i jeho bezprostřední okolí, nezdržoval se ve společném obydlí nebo do něj nevstupoval,
- b) nevstupoval do bezprostředního okolí společného obydlí nebo navrhovatele a nezdržoval se tam,

³⁵ Voňková, J., Spoustová, I.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, 2. přepracované vydání, proFem o.p.s., Praha 2008, s. 139

- c) se zdržel setkávání s navrhovatelem, nebo
- d) se zdržel nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoli způsobem.

Předseda senátu je povinen o tomto návrhu rozhodnout do 48 hodin od jeho podání. Takové předběžné opatření trvá jeden měsíc od jeho vykonatelnosti a předcházelo-li mu rozhodnutí o tzv. policejním vykázání dle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, počíná tato lhůta dnem následujícím po dni, v němž uplynula v něm stanovená lhůta. Zároveň byl-li podán návrh na prodloužení předběžného opatření, neskončí lhůta jeho trvání dříve, než je o návrhu na prodloužení rozhodnuto. Celková doba trvání předběžného opatření však nesmí překročit hranici jednoho roku, a to od jeho nařízení.

Specifická je u předběžných opatření dle § 76b OSŘ příslušnost soudů k rozhodnutí o návrhu na předběžné opatření, kdy se tato neřídí obecnou úpravou obsaženou v § 9, ani v § 84 a následujících OSŘ, nýbrž ustanovením § 74 odst. 5 OSŘ. Dle tohoto ustanovení je věcně příslušným okresní soud a místně příslušným pak soud, v jehož obvodu je nebo byl dům, byt, místnost nebo jiný prostor společně obývaný s navrhovatelem (dále jen „společné obydlí“).

U předběžných opatření se projevuje především dispoziční zásada, dle § 75 odst. 1 OSŘ může být předběžné opatření nařízeno zásadně na návrh, bez návrhu pouze tehdy, je-li možné řízení ve věci samé zahájit rovněž bez návrhu.

Vzhledem k tomu, že platná právní úprava rozlišuje dva druhy vykázání, a to jednak rozhodnutím policejního orgánu nebo právě zmiňovaným rozhodnutím civilního soudu o předběžném opatření, je nutno zkoumat jejich případnou vzájemnou podmíněnost. Žádné z ustanovení OSŘ nepodmiňuje vyhovění návrhu na nařízení předběžného opatření nutností vydat předchozí rozhodnutí policejního orgánu. Ustanovení § 76b odst. 5 OSŘ navíc uvádí, že vyhovění návrhu není podmíněno předchozím vykázáním dle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

Pokud jde o vyhlášení usnesení o nařízení předběžného opatření, vyhláší se buď bezodkladně účastníku, kterému jsou ukládány povinnosti, a nebo je možné jej vyhlásit na místě samém.

Tento institut obsahuje i zvláštní úpravu vykonatelnosti. Dle § 76d OSŘ je usnesení vykonatelné vyhlášením a pokud k vyhlášení nedošlo, je vykonatelné, jakmile bylo vydáno (v případech opatření dle § 76a a 76b), popř. doručeno (v případech opatření dle § 76).

Předběžná opatření dle OSŘ tedy poskytují osobám ohroženým osobní i teritoriální ochranu. Vzájemná provázanost, ale nikoli podmíněnost s institutem vykázání dle PolZ se podle mého názoru jeví jako velmi vhodná.

4.3. Zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím

Již zmiňovaný zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím (dále jen zákon o ochraně před domácím násilím), pak vnesl s účinností od 1.1.2007 do našeho právního řádu ucelenou právní úpravu pro prevenci domácího násilí a pro pomoc jeho obětem a Česká republika se tak připojila k zemím EU, které rovněž ve svém zákonodárství komplexně upravují tuto problematiku.

Tento zákon vycházel především z principů:³⁶

- priority práv,
- subsidiarity,
- odvrácení hrozby nebezpečí,
- přiměřenosti a
- výměny informací.

Zákon o ochraně před domácím násilím novelizoval zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení a zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení.

Zákon o ochraně před domácím násilím zakotvil do našeho právního řádu především institut policejního a soudního předběžného vykázání, principy psychologické a sociální pomoci a rovněž pravidla pro spolupráci mezi policií a intervenčními centry.

Za základní pilíře tohoto zákona můžeme označit tyto:

³⁶ Králíčková, Z.; Žatecká, E.; Dávid, R.; Kornel, M.: Právo proti domácímu násilí, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2011, s. 24

- zákonné omezení

Tento pilíř tvoří institut vykázaní násilné osoby ze společného obydlí Policií České republiky. Tato problematika byla začleněna do zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky a později byla přejata i do nového policejního zákona, tedy zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky (dále viz níže).

- sociální pomoc

Tuto složku tvoří pomoc ohroženým osobám poskytovaná intervenčními centry. Legislativní úprava intervenčních center byla původně zakotvena v zákoně o ochraně před domácím násilím, jeho následná novelizace zákonem č. 29/2007 Sb. zrušila části týkající se intervenčních center a tyto instituce jsou upraveny v současnosti zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Intervenční centra jsou specializovaná zařízení, která prostřednictvím ambulantních, terénních a pobytových služeb poskytují ohrožené osobě pomoc. Proškolení sociální pracovníci nabízí psychologickou, sociální i právní pomoc, snaží se oběti zprostředkovat důležité informace pro další postupy a rovněž koordinují spolupráci mezi institucemi zúčastněnými na ochraně ohrožených osob.

Tato koordinace funguje mj. tak, že v případě rozhodnutí policie ČR o vykázaní násilné osoby ze společného obydlí, je úřední záznam o vykázaní policií do 24 hodin doručen místně příslušnému intervenčnímu centru a pracovníci tohoto centra pak do 48 hodin kontaktují ohroženou osobu a ta se sama rozhodne, zda tyto služby využije. Ohrožená osoba se samozřejmě může kdykoliv obrátit na intervenční centrum také sama osobně, telefonicky či písemně.³⁷

- právní ochrana poskytovaná soudem

Jde o možnosti vydávání již výše zmíněných předběžných opatření v rámci civilního řízení dle OSŘ.

4.4. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

³⁷ Dostupné z <<http://www.domacinasili.cz/intervencni-centra/intervencni-centra-informace-jake-sluzby-poskytuji-a-nabizi/>>, staženo 13.6.2013

Dle § 1 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, slouží policie veřejnosti a jejím úkolem je chránit bezpečnost osob a majetku a veřejný pořádek, předcházet trestné činnosti, plnit úkoly podle trestního řádu a další úkoly na úseku vnitřního pořádku a bezpečnosti svěřené jí zákony, přímo použitelnými předpisy Evropské unie nebo mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu.

Policie zaujímá důležité místo mezi institucemi zainteresovanými na řešení problémů spojených s domácím násilím, jelikož je především oprávněna zasáhnout proti chování agresora a je také povinna spolupracovat s dalšími institucemi, zajišťujícími pomoc při ochraně před domácím násilím. Nejvýznamnější je především její oprávnění vykázat násilnou osobu ze společného obydlí na nezbytně nutnou dobu.

Institut vykázání byl zařazen do původního policejního zákona novelou provedenou v důsledku přijetí zákona o ochraně před domácím násilím. Do konce roku 2008 bylo vykázání v režimu správního řádu a policisté vydávali rozhodnutí o vykázání. S novelizací policejního zákona účinnou od 1.1.2009 došlo ke změně a policisté nyní vydávají pouze potvrzení o vykázání, a to mimo režim správního řádu, jde tedy o faktický, neformální úkon.

Vykázání je upraveno v § 44 a následujících PolZ a tohoto opatření lze využít v případech, že lze na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, důvodně předpokládat, že se osoba dopustí nebezpečného útoku proti životu, zdraví nebo svobodě nebo zvláště závažného útoku proti lidské důstojnosti. Policista je pak oprávněn vykázat tuto osobu z bytu či domu obývaného s ohroženým jedincem, jakož i z bezprostředního okolí společného obydlí, a to dokonce i v případě nepřítomnosti násilné osoby ve společném obydlí v době policejního zásahu. Lhůta je desetidenní a nelze zkrátit. V případě porušení tohoto vykázání se pak osoba dopouští trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 337 TZ.

V praxi tedy policista nejprve vyhodnotí přítomnost znaků domácího násilí, informace získané od oznamovatele a osob zainteresovaných na domácím násilím, jako i dalších členů domácnosti, sousedů apod. Dále zkoumá, zda jsou v informačních systémech policie již nějaké předchozí záznamy týkající se incidentů proběhlých v této domácnosti. Hodnotí rovněž aktuální situaci na místě, míru rizika dalších útoků apod. a posuzuje tak nebezpečnost násilné osoby.

Na základě takto zjištěných skutečností může policista přistoupit k vykázání. V takovém případě oznámí rozhodnutí o vykázání oběma aktérům a předá jim písemné potvrzení o vykázání, které obsahuje především uvedení totožnosti osoby vykázané i ohrožené, poučení o právech a povinnostech těchto osob a vymezuje prostor, z něhož je násilná osoba vykázána. Pokud násilná osoba není přítomna vykázání, poskytne jí policista poučení o právech a povinnostech při prvním kontaktu a předá jí potvrzení o vykázání, popř. poučí osobu, kde si toto potvrzení může vyzvednout. V případě nesouhlasu násilné osoby, má tato osoba možnost proti vykázání buďto na místě, a nebo do tří dnů od převzetí potvrzení o vykázání podat námitky, o kterých pak rozhoduje krajské ředitelství policie.

Dle § 45 PolZ je vykázána osoba povinna:

- a) opustit neprodleně prostor vymezený policistou v potvrzení o vykázání,
- b) zdržet se vstupu do tohoto prostoru,
- c) zdržet se styku nebo navazování kontaktu s ohroženou osobou,
- d) vydat policistovi na jeho výzvu všechny klíče od společného obydlí, které drží.

Vykázána osoba má pak právo zejména vzít si ze společného obydlí před jeho opuštěním věci sloužící jeho osobní potřebě, osobní cennosti a osobní doklady, nebo vzít si tyto věci a věci nezbytně potřebné pro podnikání nebo výkon povolání i v průběhu vykázání, a to za přítomnosti policisty a pouze jednou. Pokud osoba vykázána odmítá opustit společné obydlí, policista je oprávněn použít donucovacích prostředků, na což musí osobu předem upozornit.

Policista je pak povinen poučit i osobu ohroženou, a to především o možnosti podat návrh na vydání předběžného opatření podle OSŘ nebo o možnosti využít služeb v oblasti pomoci obětem násilí.

Policista je dále povinen provést kontrolu vykázání ve lhůtě do tří dnů od vykázání a rovněž je jeho úkolem zaslat úřední záznam o vykázání intervenčnímu centru, příslušnému civilnímu soudu a popř. orgánu sociálně-právní ochrany dětí v případě, že se v domácnosti nachází nezletilé dítě, a to vždy do 24 hodin od vstupu do společného obydlí.

Ze statistik vykázání v ČR vyplývá, že v roce 2010 bylo evidováno 1058 případů vykázání, v roce 2011 pak 1430 případů a v roce 2012 1407 případů, z toho ve 13 % došlo v minulém roce k vykázání opakovanému. Pro porovnání uvádím, že v roce 2007,

kdy byl institut vykazání zakotven do našeho právního řádu, proběhlo 862 vykazání, vzrůstající tendence je tedy zjevná.³⁸

V souvislosti se speciální problematikou jevu domácího násilí jsou na policisty kladeny nemalé nároky co se týče řešení těchto incidentů. Policista by měl především umět náležitě komunikovat s osobou ohroženou, ale i násilnou a s dětmi. Dále by měl mít na zřeteli, že je potřeba s obětí domácího násilí zacházet jinak než s oběťmi jiných trestných činů. Je nezbytné k osobám ohroženým přistupovat opatrně, citlivě a navozovat pocit bezpečí. Za tímto účelem jsou policisté proškolení, ve výjezdových vozidlech mají k dispozici tzv. výjezdové desky k incidentu nasvědčujícímu, že jde o domácí násilí, které obsahují mj. instrukce a praktická doporučení týkající se výjezdu, letáky pro ohrožené osoby, tiskopisy pro vykazání apod.³⁹

Policie tedy plní důležitou úlohu při prevenci a pomoci osobám ohroženým domácím násilím. „Už přístup policistů, kteří přijíždějí na místo incidentu domácího násilí, může ovlivnit další ochotu a iniciativu ohrožené osoby v řešení své situace.“⁴⁰ Je ale otázkou nakolik jsou v praxi policisté ochotni vcítit se do role oběti a věnovat těmto incidentům náležitou pozornost. Domnívám se, že v oblasti přístupu policistů k obětem jsou stále značné nedostatky, na kterých by se mělo zapracovat, a to hlavně prostřednictvím speciálních školení, např. i psychologického charakteru tak, aby policisté byli schopni náležitě jednat a reagovat v těchto nelehkých situacích.

Policie je zároveň považována za orgán činný v trestním řízení, v důsledku čehož pak plní i další úkoly ukládané jí trestním řádem, případně dalšími zákony. V případě, že se agresor dopustil posuzovaným incidentem protiprávního jednání, policejní orgán na základě intenzity takového jednání vyhodnotí další možné postupy. Jednání pak může naplňovat znaky skutkové podstaty přestupku nebo trestného činu a policejní orgán je potom povinen učinit nezbytná šetření a opatření dle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích nebo dle trestního řádu.

³⁸ Dostupné z <http://www.domacinasili.cz/statistiky/>, staženo 12.6.2013

³⁹ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 136

⁴⁰ Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 135

4.5. Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích ve znění pozdějších předpisů

Pokud jednání násilné osoby nedosahuje intenzity trestného činu, může být policií vyhodnoceno jako přestupek podle PřesZ. Přestupkem rozumíme protiprávní skutek, který se vyznačuje nižším stupněm společenské nebezpečnosti a je za přestupek označen v zákoně.

Nejčastěji je domácí násilí sankcionováno jako přestupek proti občanskému soužití podle § 49 odst. 1 písm. a), b), c) PřesZ, jehož se dopustí ten, kdo:

- a) jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch,
- b) jinému z nedbalosti ublíží na zdraví,
- c) úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním.

Za jednání podle písmene a) lze uložit pokutu do 5 000 Kč a za přestupky dle písmene b) a c) pak až do výše 20 000 Kč.

V souvislosti s domácím násilím přicházejí do úvahy dále i přestupky proti majetku uvedené v § 50 PřesZ, kterých se dopustí ten, kdo úmyslně způsobí škodu na cizím majetku krádeží, zpronevěrou, podvodem nebo zničením či poškozením věci z takového majetku, nebo se o takové jednání pokusí; případně ten, kdo úmyslně neoprávněně užívá cizí majetek nebo si присvojí cizí věc nálezem nebo jinak, bez přivolení oprávněné osoby. V takových případech je pak možné uložit pokutu do výše 15 000 Kč.

Problematika tohoto zákona ovšem tkví v tom, že dle § 68 odst. 1 PřesZ jsou přestupky podle § 49 odst. 1 písm. b) PřesZ a dle § 50 PřesZ spáchané mezi blízkými osobami, jakož i přestupky podle § 49 odst. 1 písm. a) PřesZ, projednávány pouze na návrh postižené osoby. Takový návrh musí být podán do tří měsíců ode dne, kdy se osoba dozvěděla o přestupku nebo o postoupení věci orgánem činným v trestním řízení. Domnívám se, že tento návrh tedy pro oběť mnohdy představuje pouze další zátěž. Podání návrhu je navíc podmíněno zaplacením správního poplatku a sankce, které lze za tyto přestupky uložit, v podstatě ani nijak účelně neřeší situaci ohrožené osoby. Výše uvedené v kombinaci s tím, že přestupky jsou projednávány obecními úřady, případně zvláštními přestupkovými komisemi, tudíž často vzhledem k velikosti obce je zde pro

oběť riziko, že se o daném případě dozví sousedé nebo známí, vede k ne příliš velké důvěře ohrožených osob v přestupkové řízení. Jistým posunem k lepšímu by do budoucna mohlo být, kdyby alespoň ono dispoziční právo oběti bylo u daných přestupků zrušeno.

5. Trestněprávní ochrana před domácím násilím - z hlediska trestního práva hmotného

Problematika domácího násilí v sobě zahrnuje nejrůznější projevy fyzického, psychického, sexuálního a ekonomického násilí páchaného mezi blízkými osobami. Všeobecný pohled společnosti na tento jev se v posledních letech vyvíjí, názory, že jde o soukromou záležitost se postupně vytrácí a pro jeho účinné řešení jsou vyžadovány nové formy a přístupy.

Přístupy k řešení otázek domácího násilí můžeme rozdělit na represivní a preventivní. Preventivní přístup se orientuje na zamezení a předcházení tomuto nežádoucímu jevu prostřednictvím mimotrestních prostředků, které nabízejí především intervenční centra.

Represivní přístup se projevuje kriminalizací domácího násilí do skutkové podstaty trestného činu, ovšem v žádném našem trestněprávním předpise nebyl doposud zakotven trestný čin domácího násilí, trestní právo tento pojem tedy nezná. V tomto lze spatřovat jistou výhodu, neboť rozmanité jednání, ke kterému dochází v situacích domácího násilí, je pak možné podřadit pod více skutkových podstat. Na druhou stranu pro některé formy domácího násilí bychom příslušnou skutkovou podstatu hledali velmi obtížně, někdy až marně, jako např. u některých projevů psychického nebo ekonomického násilí.

Je ale nepochybně nutné neopomínat i v těchto případech na subsidiární úlohu trestního práva, které se tedy uplatní až v případě, kdy ostatní prostředky selhávají. Ustanovení § 12 odst. 2 TZ vymezuje zásadu subsidiarity trestní represe tak, že jen v případech společensky škodlivých, kdy nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu, je možné uplatnit trestní odpovědnost. Meziobvětvová úprava, kterou jsem nastínila v předchozí kapitole, je tedy zcela na místě. Většina obětí navíc nepožaduje, aby byl agresor takto přísně postihnut, chtějí pouze účinné řešení jejich vztahového problému.

Takovým prvním mezníkem na cestě ke kriminalizaci domácího násilí v naší právní úpravě bylo zakotvení trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí, který byl od roku 2005 zařazen do starého trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.) a poté přejet i

do současného trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.). Další příznivý vývoj v řešení problematiky domácího násilí pak zajistily i další instituty, jako například rozlišování mezi více typy úmyslného usmrcení, tedy mezi trestným činem vraždy a trestným činem zabití, dále kriminalizace nebezpečného pronásledování, tzv. „stalkingu“, nebo zakotvení trestného činu sexuálního nátlaku do trestního zákoníku, který postihuje i jiné formy sexuálního uspokojení.

Mezi nejčastěji naplňované skutkové podstaty trestných činů dopadajících na případy domácího násilí patří zejména trestné činy uvedené v hlavě I. – IV. TZ, tedy trestné činy proti životu a zdraví, trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství, trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a trestné činy proti rodině a dětem a dále potom trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných uvedené v hlavě X. TZ.

Na oběti domácího násilí se pak vztahuje ustanovení § 42 písm. h) TZ, které stanovuje jako přitěžující okolnost, je-li trestný čin spáchán ke škodě dítěte, osoby blízké, těhotné, nemocné, zdravotně postižené, vysokého věku nebo nemohoucí. Taková okolnost se hodnotí v neprospěch pachatele a může vést ke zpřísnění trestu, co do druhu nebo výměry.

V následujících podkapitolách se blíže zaměřím na jednotlivé trestné činy, které jsou v souvislosti s domácím násilím nejvíce páchany a z důvodu přehlednosti rozebírám jednotlivé trestné činy v pořadí podle jejich systematiky v trestním zákoníku, a nikoli tedy z hlediska jejich významu pro daný jev nebo frekvence s jakou se tyto trestné činy vyskytují v případech domácího násilí.

5.1. Trestné činy proti životu a zdraví

5.1.1. § 140 Vražda

Tento trestný čin je nejzávažnějším skutkem, který může v situacích domácího násilí nastat, bohužel takové případy se nevyskytují zrovna ojediněle a nežádka se o některých dovídáme z médií. V poslední době naši republiku asi nejvíce zasáhl případ

spisovatelky Simony Monyové, která byla v srpnu 2011 ve svém domě zavražděna svým manželem, který ji několik let týral.

Trestného činu vraždy se dopustí ten, kdo jiného úmyslně usmrtí (§ 140 odst. 1 TZ). Vyšší trestní sazbou pak bude potrestán pachatel, který jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení (§ 140 odst. 2 TZ). Kvalifikovanou skutkovou podstatu je v případech domácího násilí možné naplnit při spáchání tohoto trestného činu na dvou nebo více osobách, na těhotné ženě, na dítěti mladším patnácti let, opětovně, zvláště surovým nebo trýznivým způsobem.

Objektem tohoto trestného činu je lidský život. Objektívni stránka záleží v usmrcení člověka. Usmrcením se rozumí jakékoli zbavení života. Konec života, tedy okamžik smrti, je vykládán na základě poznatků lékařské vědy jako biologická smrt mozku, což je takový stav organismu, při kterém je obnovení všech životních funkcí již vyloučeno.⁴¹

Ustanovení § 140 odst. 1 TZ vymezuje tzv. vraždu prostou, tedy úmyslné usmrcení jiného bez rozmyslu nebo předchozího uvážení, avšak pachatel zde nejedná ani v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku či jiného omluvitelného hnutí myslí ani v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.⁴²

Ustanovení § 140 odst. 2 TZ pak upravuje vraždu spáchanou s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, jde o samostatnou skutkovou podstatu, avšak z hlediska povahy se spíše jedná o skutkovou podstatu kvalifikovanou.⁴³ Ustanovení § 140 odst. 2 TZ totiž oproti odstavci 1 obsahuje navíc pouze jeden nový znak. Navzájem jsou ale tato ustanovení ve vztahu speciality.

Rozmysl představuje méně intenzivní stupeň racionální kontroly pachatele nad svým jednáním než předchozí uvážení, může jít i o velmi krátkou úvahu. Předchozí uvážení předpokládá vyšší stupeň rozvahy, zejména např. ve formě plánování.⁴⁴

Co se týče kvalifikovaných skutkových podstat vymezených v § 140 odst. 3. TZ, tak pokud jde o spáchání činu na dvou nebo více osobách, rozumí se tím, že čin byl spáchán

⁴¹ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. 2. vydání, Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2010, s. 477

⁴² Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. 2. vydání, Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2010, s. 478

⁴³ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1465

⁴⁴ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1467

jedním skutkem. Pokud by byl čin spáchán více skutky, jednalo by se o spáchání „opětovně“ podle § 140 odst.3 písm. h) TZ.⁴⁵

Spácháním tohoto trestného činu zvlášť surovým způsobem se pak rozumí vražedný útok s extrémně vysokou mírou brutality a surovosti, která se podstatně vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů tohoto druhu, jako je např. ubíjení oběti, nápadná devastace těla apod. Zvlášť trýznivým způsobem páchaní potom bude případ, kdy je oběť vystavena bolestem na hranici snesitelnosti, které velmi citelně zasahují celou osobnost oběti, může jít například o usmrcení vyhladověním, pomalým rdoušením nebo škrcením apod.⁴⁶

Z hlediska nejvyššího stupně závažnosti a nebezpečnosti tohoto činu je možné za jeho spáchání uložit ty nejtěžší tresty, a to i výjimečný trest. Je stanovena i trestnost přípravy.

5.1.2. § 141 Zabití

Skutková podstata trestného činu zabití dle § 141 TZ je privilegovanou skutkovou podstatou k trestnému činu vraždy a obsahuje tedy i mírnější postih pachatele.

Trestného činu se v těchto případech dopustí ten, kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli, anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.

Tato skutková podstata tedy vnesla do našeho trestního práva rozlišování mezi jednotlivými případy úmyslného usmrcení a tím i mezi jejich společenskou závažností, na rozdíl od dřívější úpravy, která jednotlivé rozdíly mezi úmyslnými usmrceními dostatečně nerozlišovala.

Z hlediska problematiky domácího násilí jde tedy o značný posun, a to zejména pro případy, kdy se z oběti stane pachatel, tedy když oběť už není déle schopná snášet stupňující se útoky agresora a usmrtí ho a zároveň nelze tento počín kvalifikovat jako případ nutné obrany.

⁴⁵ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1476

⁴⁶ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1477

V případech dle § 141 TZ se tedy jedná o úmyslné usmrcení ve stavu silného rozrušení pachatele, který byl vyvolán jeho emotivními stavy takové povahy, že je lze označit za omluvitelné hnutí mysli. Silné rozrušení je afektivní reakcí pachatele na vysoce zátěžové životní okamžiky, která je sice nepřiměřená, ale do jisté míry lidsky pochopitelná a dle dikce zákona k takové reakci došlo ze strachu, úleku nebo zmatku.⁴⁷ Jiným omluvitelným hnutím mysli může být zoufalství, soucit, žal nebo smutek.

Jako další samostatný důvod úmyslného usmrcení je pak vyčleněn případ zabití jako důsledek předchozího zavrženíhodného jednání pachatele. O tuto tzv. provokaci jde v tom případě, že pachatel jedná pod vlivem takového jednání poškozeného, které je obecně považováno za chování v příkrém rozporu s morálkou a svědčí o bezcitnosti, bezohlednosti a neúctě poškozeného k ostatním osobám nebo společnosti. Konkrétně může jít třeba o případy usmrcení osoby, která dlouhodobě týrala nebo zneužívala pachatele.⁴⁸ V tomto případě se nevyžaduje, aby pachatel jednal v silném rozrušení, naše právní úprava je tedy značně široká a je nezbytné vykládat ji v praxi spíše restriktivně. Nelze takto např. řešit případy zabití jako reakce na způsobení škody na pachatelově majetku poškozeným.

Jako zabití bude posuzováno i jednání pachatele, který nebude v silném rozrušení a dokonce bude v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného páchat s rozmyslem nebo po předchozím uvážení.⁴⁹ Podle obecných zásad je tato privilegovaná skutková podstata speciální jak vůči § 140 odst. 1 TZ, tak i vůči § 140 odst. 2 TZ.

Sankce za tento trestný čin je stanovena ve výši tří až osmi let. Kvalifikovanou skutkovou podstatu z hlediska případů vztahujících se k domácímu násilí pak naplní ten, kdo tento čin spáchá na dvou nebo více osobách, na těhotné ženě a nebo na dítěti mladším patnácti let. Zde lze potom ukládat trest v rozmezí pěti až patnácti let.

5.1.3. § 146 Ublížení na zdraví

⁴⁷ Novotný, O.; Vokoun, R.; Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání, Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha 2010, s. 31

⁴⁸ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1492

⁴⁹ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1492

Trestného činu ublížení na zdraví se dopustí ten, kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví. Objektem tohoto trestného činu je tedy lidské zdraví. Předmětem útoku je živý člověk. Objektivní stránka je charakterizována způsobením ublížení na zdraví, kterým rozumíme jakékoli jednání, jehož následkem je taková újma na zdraví, která dosahuje intenzity ublížení na zdraví.

Pojem ublížení na zdraví je definován v trestním zákoníku v § 122 odst. 1 jako takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného, a který vyžaduje lékařské ošetření. O naplnění těchto znaků pak rozhoduje soud, a to především na základě posudku znalce.

Při posuzování, zda k ublížení na zdraví došlo, mají význam zejména skutečnosti jako je porucha zdraví, jak byla tato porucha způsobena, jakými příznaky se projevuje, který orgán byl narušen, intenzita a bolestivost poranění, dále zda a do jaké míry a po jak dlouhou dobu narušila porucha zdraví obvyklý způsob života postiženého apod.⁵⁰ Každý případ je třeba posuzovat individuálně a komplexně.

Minimální dobu, po kterou musí porucha zdraví trvat, nelze jednoznačně stanovit, musí však jít o takovou poruchu zdraví, která znesnadňuje postiženému obvyklý způsob života nebo výkon obvyklé činnosti, a to nikoli jen po krátkou, zcela přechodnou dobu.⁵¹ Soudní praxe pak za ublížení na zdraví pokládá poruchu zdraví poškozeného, která mu ztěžuje obvyklý způsob života nebo výkon obvyklé činnosti po dobu okolo 7 dnů. Za předpokladu, že ze všech ostatních hledisek jde o výraznou poruchu zdraví, lze za újmu na zdraví považovat i takovou poruchu, která netrvala obvykle požadovanou minimální dobu 7 dnů.⁵² Pracovní neschopnost a její trvání je rovněž důležitým kritériem pro posouzení charakteru poranění, ale zdaleka ne jediným.⁵³

Sankce za tento trestný čin se pohybuje v rozmezí šesti měsíců až tří let. Přísnějším trestem pak bude potrestán pachatel, který spáchá tento čin na těhotné ženě, na dítěti

⁵⁰ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1543

⁵¹ Usnesení Nejvyššího soudu zveřejněné pod poř.č. R II/1965 v publikaci Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II., komentář § 140 – 421, 2.vyd., C.H. Beck, Praha 2012, s. 1549

⁵² Usnesení Nejvyššího soudu zveřejněné pod poř.č. R 16/1986 v publikaci Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II., komentář § 140 – 421, 2.vyd., C.H. Beck, Praha 2012, s. 1550

⁵³ Novotný, O.; Vokoun, R.; Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání, Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha 2010, s. 42

mladším patnácti a na dalších v ustanovení § 146 odst. 2 TZ vyjmenovaných osobách, a to na jeden rok až pět let.

Tento trestný čin je velmi běžný v situacích domácího násilí, často ale vzhledem k různorodosti jednání může dojít zároveň i k naplnění skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 TZ, a jelikož následky jednání pachatele, spočívající v ublížení na zdraví, jsou zpravidla mírnější, než je tomu u následků u závažnějšího trestného činu dle § 199 TZ, lze takový případ označit za případ tzv. faktické konzumpce a jednání pachatele lze pak posoudit pouze podle závažnějšího ustanovení, tedy podle § 199 TZ.⁵⁴

5.1.4. § 145 Těžké ublížení na zdraví

Trestného činu těžkého ublížení na zdraví se dopustí ten, kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví. Objekt i předmět útoku se shoduje s trestným činem ublížení na zdraví a v rámci objektivní stránky je vyžadováno způsobení těžké újmy na zdraví.

Těžká újma na zdraví je pak vymezena v § 122 odst. 2 TZ dvěma podmínkami, které musejí být splněny zároveň. Jednak musí jít o vážnou poruchu zdraví nebo jiné vážné onemocnění, a tato porucha nebo onemocnění potom musí odpovídat zmrzačení, ztrátě nebo podstatnému snížení pracovní způsobilosti, ochromení údu, ztrátě nebo podstatnému oslabení funkce smyslového ústrojí, poškození důležitého orgánu, zohydění, vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, mučivým útrapám nebo delší dobu trvající poruše zdraví.

Rozdíl mezi těžkou újmou na zdraví a ublížením na zdraví spočívá v tom, že při těžké újmě na zdraví musí jít o vážnou poruchu zdraví, kterou postižený pociťuje jako citelnou újmu v obvyklém způsobu života a také, že porucha zdraví musí mít delší trvání. Soudem vžitá praxe hovoří o šesti týdnech, a to za předpokladu, že přibližně po tuto dobu vážná porucha zdraví trvá. Trvání poruchy zdraví může být ale i delší nebo

⁵⁴ Usnesení NS ČR, spis. zn. 11 Tdo 250/2008, citovaný z Fenyk, J.; Hájek, R.; Stříž, I.; Polák, P.: Trestní zákoník a trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou, 1.díl, Linde Praha, 2010, s. 1199

kratší než šest týdnů, a to podle povahy poruchy zdraví a příznaků, které ji doprovázejí.⁵⁵

Nutno podotknout, že se jedná o trestný čin úmyslný a z hlediska úmyslu pachatele stačí zjištění, že věděl, že svým jednáním může způsobit tento těžší následek a byl s tím srozuměn. Na takové srozumění se pak usuzuje zejména z povahy použité zbraně, z intenzity útoku, ze způsobu provedení apod.⁵⁶

Trestní sazba je u tohoto trestného činu vyšší a pohybuje se v rozmezí tří až deseti let. Na pět až dvanáct let pak může být odsouzen pachatel, který spáchá tento čin na dvou či více osobách, na těhotné ženě, na dítěti mladším patnácti let nebo v dalších vyjmenovaných případech. Je zde navíc stanovena trestnost přípravy.

5.1.5. § 146a Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky

Tento trestný čin dopadá na případy pachatelů, kteří jinému úmyslně způsobí ublížení na zdraví v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli, anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Skutkové podstaty uvedené v § 146a TZ se pak vztahují jak na případy ublížení na zdraví, tak i na způsobení těžké újmy.

Podobně tedy jako u úmyslného usmrcení člověka, trestní zákoník i u úmyslných útoků proti zdraví privileguje tyto okolnosti spáchání a trestní sazby jsou zde podstatně mírnější.

5.2. Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství

5.2.1. Omezování a zbavení osobní svobody

⁵⁵ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1529

⁵⁶ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1530

V souvislosti s případy domácího násilí se setkáváme i s jednáním, kdy agresor zabraňuje oběti v návštěvě přátel, docházení do zaměstnání, plnění osobních zájmů a koníčků apod.

Takové chování lze zařadit pod skutkovou podstatu trestného činu **omezování osobní svobody** dle § 171 TZ a pachatelem je ten, kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody. Kvalifikovaná skutková podstata pak zahrnuje mj. způsobení fyzických nebo psychických útrap, těžké újmy na zdraví apod.

Objektem je tedy osobní svoboda ve smyslu volného pohybu člověka. Objektivní stránkou je bránění jinému člověku užívat osobní svobody. Tímto bráněním rozumíme zásah do osobní svobody, který omezuje nebo znemožňuje volný pohyb člověka a zároveň je mu zabráněno o svém pohybu svobodně rozhodovat.⁵⁷

Délka doby omezení svobody není rozhodná, má pouze význam při hodnocení povahy a závažnosti trestného činu, musí jít ovšem o zásahy pouze dočasného rázu. V praxi může jít o uzavření v místnosti nebo budově, znemožnění pohybu svázáním, připoutání, držení paží, zabránění v možnosti vystoupit z dopravního prostředku rychlou jízdou nebo uzamčením dveří apod.⁵⁸

Dlouhodobý charakter trvání omezování osobní svobody pak naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu **zbavení osobní svobody** dle § 170 TZ, jehož pachatelem je ten, kdo jiného bez oprávnění uvězní nebo jiným způsobem zbaví osobní svobody.

Zbavením osobní svobody se rozumí trvalé nebo alespoň dlouhodobé omezení osobní svobody, které se svou povahou blíží uvěznění a osvobození je velmi ztížené a zvláště obtížné.⁵⁹ Způsob jednání není rozhodný, ale musí být neoprávněné a úmyslné.

Co se týče sankcí, tak za trestný čin dle § 171 TZ hrozí pachateli až dvě léta, v případech kvalifikované skutkové podstaty dvě až osm let, popř. tři až deset let.

Trestný čin dle § 170 TZ je pro svoji vyšší závažnost i přísněji postihován, a to při základní skutkové podstatě dvěma až osmi lety, naplněním kvalifikované skutkové podstaty pěti až dvanácti lety, popř. osmi až šestnácti lety a je zde trestná i příprava.

⁵⁷ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1712

⁵⁸ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1712

⁵⁹ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. 2. vydání, Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2010, s.527

5.2.2. § 175 Vydírání

U případů týkajících se domácího násilí se lze v praxi jistě setkat i s naplněním skutkové podstaty trestného činu vydírání.

Tohoto trestného činu se dle § 175 TZ dopustí ten, kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl.

Často tedy půjde o případy, kdy agresor bude vydírat oběť tím, že pokud někomu něco řekne, podá trestní oznámení nebo ho naopak nestáhne, ublíží jí, jejím dětem, blízké rodině nebo sám sobě.

K naplnění této skutkové podstaty pak stačí i pohrůzka nepřímá, tedy pronesená třetí osobě, byl-li přitom pachatel veden úmyslem, aby tato pohrůzka byla dána na vědomí tomu, proti němuž směřovala.⁶⁰

Trestní sazba se při naplnění základní skutkové podstaty pohybuje v rozmezí šesti měsíců až čtyř let. Stanovena je i trestnost přípravy.

5.2.3. § 177 Útisk

Trestného činu útisku dle § 177 TZ se dopustí ten, kdo jiného nutí, zneužívaje jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opominul nebo trpěl.

Tísní rozumíme stav, který je vyvolaný nepříznivými okolnostmi, které vedou k omezení volnosti ve smyslu svobody rozhodování. Závislost je pak stav, ve kterém se osoba nemůže svobodně rozhodnout, protože je v určitém smyslu odkázána na pachatele, jako např. vztah učitele a žáka, ale jde i o faktický poměr závislosti podmíněný výchovou osoby mladší osmnácti let apod.⁶¹

Dle soudní judikatury skutečnost, že manželka je s manželem v rozvodovém řízení a bydlí s ním ve společné domácnosti, nelze samu o sobě považovat za stav tísně a postavení manželky nelze považovat ani za stav závislosti vůči manželovi.⁶²

⁶⁰ Usnesení Nejvyššího soudu zveřejněné pod poř.č. R 3563/1929 v publikaci Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II., komentář § 140 – 421, 2.vyd., C.H. Beck, Praha 2012, s. 1758

⁶¹ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. 2. vydání, Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2010, s.537

⁶² Usnesení Nejvyššího soudu zveřejněné pod poř.č. R 23/1980 v publikaci Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II., komentář § 140 – 421, 2.vyd., C.H. Beck, Praha 2012, s. 1774

Je ovšem otázkou, zda se nedá hovořit o faktickém stavu závislosti mezi manžely v případech, kdy je například žena v domácnosti, pečuje o dítě, není výdělečně činná, navíc žije v domě, který je ve výlučném vlastnictví manžela a je tedy fakticky odkázána na finanční podporu svého manžela a je na něm takto v určitém směru závislá, a proto se mu v případě zneužití závislosti podřizuje. Myslím si, že v dnešní době se lze setkat i s těmito případy, bohužel v soudní judikatuře zatím jiný případ, který by řešil postavení manželky vůči manželovi, kromě výše uvedeného z roku 1980, nenalezneme.

V případech domácího násilí si pak lze jistě představit naplnění této skutkové podstaty i vůči starším osobám, které jsou na násilné osobě velmi často závislé citově i materiálně.

Trestem je zákaz činnosti a nebo odnětí svobody až na jeden rok.

5.2.4. § 184 Pomluva

Skutkovou podstatu dle § 184 TZ naplní ten, kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu.

Objektem tohoto trestného činu je čest člověka. Čest je etická kategorie, která vyjadřuje vztah jedince k sobě samému a vztah společnosti k jedinci.⁶³ Objektivní stránka záleží ve sdělení nepravdivého údaje jinému a tento údaj je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů.

Nepravdivým údajem rozumíme informaci, která je v rozporu se skutečností a která se týká pomlouvané osoby. Sdělení pravdivé informace pomluvou není.⁶⁴

Sankcí je odnětí svobody až na jeden rok, v případě kvalifikačních okolností, jakou je např. sdělení tohoto údaje tiskem nebo veřejně přístupnou počítačovou sítí, je pak možné uložit trest až na dva roky nebo zákaz činnosti.

⁶³ Novotný, O.; Vokoun, R.; Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání, Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha 2010, s. 111

⁶⁴ Novotný, O.; Vokoun, R.; Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání, Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha 2010, s. 112

U domácího násilí může být tato skutková podstata naplněna v případech uplatňování psychického násilí, kdy agresor velice často oběť před okolím prezentuje jako špatnou a neschopnou osobu.

5.3. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti

5.3.1. § 185 Znásilnění

Ačkoliv bylo ještě do nedávné doby v některých zemích nemyslitelné, aby mezi manžely mohlo dojít ke znásilnění, v současnosti je už na tuto možnost nahlíženo jako na fakt, a to především i v důsledku praxe, kdy k tomuto činu opravdu nezřídka dochází i mezi manžely či partnery. Domnívám se ovšem, že u tohoto jevu existuje stále značná latence, jelikož oběti se velmi zdráhají tyto činy vůbec někomu přiznat, natož je oznamovat.

Skutkovou podstatu znásilnění dle § 185 TZ naplní ten, kdo jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti.

Objektem trestného činu znásilnění je právo člověka svobodně se rozhodovat o pohlavním životě. Objektivní stránka pak záleží buď v tom, že pachatel násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí jiného k pohlavnímu styku a nebo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného. Tento trestný čin je tedy charakterizován dvojím jednáním, jednak násilným jednáním a jednak pohlavním stykem.

Násilím je rozuměn fyzický útok směřující k překonání nebo oslabení vážně míněného odporu znásilňované osoby a k dosažení pohlavního styku proti její vůli. Pohrůzkou násilí je taková pohrůžka, z níž je zřejmé, že nepodrobí-li se napadená osoba vůli útočnicka, násilí bude vykonáno ihned, popř. někdy v budoucnosti a tato pohrůžka musí rovněž směřovat k dosažení pohlavního styku. Pohrůžka jiné těžké újmy pak může záležet v hrozbě způsobení majetkové újmy, může směřovat proti cti nebo dobré pověsti nebo k rozvratu manželství apod.⁶⁵

⁶⁵ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. 2. vydání, Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2010, s.548-550

Za bezbrannost se považuje takový stav oběti, ve kterém tato není vzhledem k okolnostem schopna projevit svou vůli, pokud jde o pohlavní styk s pachatelem, popř. ve kterém není schopna klást odpor takovému jednání.⁶⁶ Takový stav může být způsoben opilostí, spoutáním, vysokou horečkou, hlubokým spánkem, duševní chorobou apod.⁶⁷

Tento čin je dokonán vykonáním pohlavního styku. Pohlavním stykem rozumíme nejen soulož či pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, ale i jakýkoliv způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby. Jde tedy o širší pojem než soulož, jako např. ohmatávání prsou nebo pohlavních orgánů, v určitých případech i ohmatávání přes šaty, dále líbání přirození apod.⁶⁸

Kvalifikovanou skutkovou podstatu naplní ten, kdo spáchá uvedený čin souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží, nebo na dítěti nebo se zbraní. Vykonáním soulože se rozumí spojení pohlavních orgánů muže a ženy. Za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží se považuje takový styk, při jehož realizaci dochází k situaci srovnatelné s tou, jaká nastává u soulože, může jít tedy o orální či anální pohlavní styk, nebo sem může patřit i zasouvání jiných předmětů do ženského pohlavního ústrojí a podobné praktiky.⁶⁹

Sankce jsou pak stanoveny u základní skutkové podstaty v rozmezí šesti měsíců až pěti let, u kvalifikovaných skutkových podstat ve výši dvou až deseti let nebo pěti až dvanácti let, popř. deseti až osmnácti let. Příprava je trestná.

5.3.2. § 186 Sexuální nátlak

Trestný čin sexuálního nátlaku je jedním z nových trestných činů zakotvených přijetím nového trestního zákoníku. Jeho smyslem je především postihovat další formy sexuálních útoků ohrožujících lidskou důstojnost.⁷⁰

Skutkovou podstatu trestného činu dle § 186 odst. 1 TZ naplní ten, kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu

⁶⁶ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1839

⁶⁷ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. 2. vydání, Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2010, s.550

⁶⁸ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. 2. vydání, Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2010, s. 551

⁶⁹ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1841

⁷⁰ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. 2. vydání, Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2010, s. 553

sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování nebo k takovému chování přiměje jiného zneužívaje jeho bezbrannosti.

Stejně bude potrestán pachatel, který dle § 186 odst. 2 TZ přiměje jiného k pohlavnímu styku, k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo k jinému srovnatelnému chování zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu.

Objektem tohoto trestného činu je právo člověka svobodně se rozhodovat o pohlavním životě, jakož i ochrana lidské důstojnosti. Objektivní stránka se v případě ustanovení § 186 odst. 1 TZ skládá ze dvou jednání, a to z použití násilí, pohrůžky násilí či pohrůžky jiné těžké újmy, popř. zneužití bezbrannosti a dále pak z donucení k pohlavnímu sebeukájení, obnažování nebo jinému srovnatelnému chování. Rozdíl mezi sexuálním nátlakem a znásilněním spočívá v tom, že jednání pachatele nesměruje k pohlavnímu styku, ale k jiné sexuální aktivitě.

Objektivní stránka podle ustanovení § 186 odst. 2 TZ záleží v tom, že pachatel přiměje jiného k pohlavnímu styku nebo k chování vymezenému v § 186 odst. 1 TZ, a to tak, že zneužije jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu. O závislosti můžeme hovořit např. ve vztahu zaměstnanec – zaměstnavatel, student – učitel apod.⁷¹

Trestný čin sexuálního nátlaku je subsidiárním ve vztahu k trestnému činu znásilnění.⁷² Sankce jsou stanoveny v rozmezí šesti měsíců až čtyř let, popř. je možno uložit trest zákazu činnosti. Přísněji jsou pak trestáni pachatelé, kteří se tohoto jednání dopustí na dítěti, na dítěti mladším patnácti let a v dalších vyjmenovaných případech. Příprava je rovněž trestná.

Tímto trestným činem je tedy zavedena kriminalizace i jiných forem sexuálního jednání a i vůči dospělým osobám, což lze ve vztahu k problematice domácího násilí považovat jedině za přínos.

5.3.3. § 187 Pohlavní zneužívání

⁷¹ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. 2. vydání, Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2010, s. 554

⁷² Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. 2. vydání, Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2010, s. 554

Trestný čin pohlavního zneužívání spáchá dle § 187 TZ ten, kdo vykoná soulož s dítětem mladším patnácti let nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije. Přísněji pak bude potrestán pachatel, který spáchá tento čin na dítěti mladším patnácti let svěřeném jeho doзору, zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu.

Objektem pohlavního zneužívání je mravní a tělesný vývoj dětí mladších patnácti let. Objektivní stránka záleží v tom, že pachatel vykoná soulož s osobou mladší patnácti let nebo takovou osobu jiným způsobem pohlavně zneužije. Za jiný způsob pohlavního zneužití lze považovat intenzivnější zásahy do pohlavní sféry oběti, např. jiný pohlavní styk než soulož, ale i další aktivity, které směřují k sexuálnímu vzrušení pachatele, ale rovněž i aktivní jednání oběti, jako např. ohmatávání či sání pachatelova údu.⁷³

Zneužití závislosti dítěte svěřeného doзору pachatele znamená, že takové dítě dá pachateli souhlas k souloži nebo k jinému pohlavnímu zneužití pod určitým psychickým nátlakem vyplývajícím z poměru mezi dozorujícím pachatelem a jemu svěřeným dítětem. O osobu svěřenou doзору pachatele jde tehdy, pokud má pachatel právo a povinnost na ni dohlížet a bdít nad ní. Za takovou osobu je třeba považovat i manžela, který není otcem dítěte, avšak žije s ním v jedné domácnosti nebo vedoucího oddílu, který má svěřeny žáčky na výletě apod.⁷⁴

5.4. Trestné činy proti rodině a dětem

5.4.1. § 199 Týrání osoby žijící ve společném obydlí

Skutková podstata tohoto trestného činu byla zařazena do trestního zákona z roku 1961 právě jako reakce na problém stále více se vyskytujícího domácího násilí ve společnosti, a to novelou provedenou zákonem č. 91/2004 Sb. Tato skutková podstata byla poté přejata i do nového trestního zákoníku, konkrétně do jeho ustanovení § 199.

„Přijetí této skutkové podstaty ve vazbě na nový náhled na domácí násilí je důležitým mezníkem pro jeho potírání. Neboť čím více si lidé budou domácí násilí

⁷³ Novotný, O.; Vokoun, R.; Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání, Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha 2010, s. 122

⁷⁴ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1863

uvědomovat jako špatný jev ve společnosti, tím více se pro postih pachatele dá něco udělat.⁷⁵

Skutkovou podstatu tohoto trestného činu dle § 199 TZ naplní ten, kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí. Kvalifikovaná skutková podstata postihuje toho, kdo spáchá tento čin zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, nebo způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, dopustí se ho nejméně na dvou osobách nebo páchá-li tento čin po delší dobu. Nejprísněji bude potrestán pachatel, který způsobí takovým činem těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob a nebo smrt.

Objektem tohoto trestného činu je zájem společnosti na ochraně osob žijících s pachatelem ve společném obydlí. Předmětem útoku je každá osoba, která žije s pachatelem ve společném obydlí. Zákon pouze pro příklad uvádí osobu blízkou, která je v § 125 TZ definována jako příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel a partner nebo jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném tehdy, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Jinou osobou ale může být kdokoli, kdo žije s pachatelem ve společném obydlí a na důvodu takového spoluzití nezáleží.⁷⁶

Pojem společné obydlí navazuje na pojem obydlí, který vymezuje ustanovení § 133 TZ jako dům, byt nebo jinou prostorou sloužící k bydlení a příslušenství k nim náležející a toto vymezení pokrývá tedy mimo obytných domů a bytů i obytné chaty, hotelové domy, ubytovny, ale i vysokoškolské koleje apod., čili veškeré prostory sloužící k bydlení lidí. Tento pojem neklade důraz na vedení společné domácnosti, ale jen na faktický stav společného bydlení, ať už je jeho důvodem jakýkoli titul (např. nájemní či podnájemní vztah apod.).⁷⁷ Na základě tohoto faktu pak pojem společného obydlí zahrnuje i případy tzv. expartnerského násilí, kdy spolu rozvedení partneři stále žijí, např. z nedostatku finančních prostředků.

Naopak dle dosavadní judikatury, konkrétně dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.6.2008, pokud se týraná osoba odstěhovala z domu nebo bytu, který předtím obývala společně s pachatelem a ukončila s ním tak společné soužití, nemůže jít o

⁷⁵ Králičková, Z.; Žatecká, E.; Dávid, R.; Kornel, M.: Právo proti domácímu násilí, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2011, s. 91

⁷⁶ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1941

⁷⁷ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. 2. vydání, Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2010, s.576

naplnění výše uvedené skutkové podstaty, a to ani za situace, že je tato osoba nadále vystavena útokům, které lze považovat za týrání.⁷⁸

Objektivní stránka pak záleží v tom, že pachatel osobu žijící s ním ve společném obydlí týrá. Týráním v tomto případě rozumíme zlé nakládání s osobou blízkou nebo jinou osobou žijící s pachatelem ve společném obydlí, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které tato osoba pociťuje jako těžké příkoří.⁷⁹ Týrání může mít tedy povahu fyzických, ale i psychických útrap, může jít o bití či jiné tělesné poškozování, psychické i sexuální násilí, vyhrožování, odpírání spánku apod. a tyto útoky mohou směřovat jak proti týrané osobě, tak i třeba proti jejímu zvířeti, tedy věci náležející oběti.

Trestní sazba za tento trestný čin v základní skutkové podstatě činí šest měsíců až čtyři léta, v případě kvalifikované skutkové podstaty potom dva roky až osm let nebo pět až dvanáct let.

5.4.2. § 198 Týrání svěřené osoby

Tento trestný čin je upraven v § 198 TZ a jde o ustanovení speciální k trestnému činu týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 TZ.

Pachatelem je ten, kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově. Kvalifikovanou skutkovou podstatu naplní ten, kdo se takového jednání dopustí zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, dále způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách nebo ho páchá po delší dobu, popř. způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob nebo smrt.

Objektem tohoto trestné činu je zájem společnosti na ochraně osob, které jsou vzhledem ke svému věku nebo z jiných důvodů v péči nebo výchově jiných. Předmětem útoku je pak každá osoba, která je z jakéhokoli důvodu, např. pro věk, nemoc, tělesnou vadu nebo duševní poruchu v péči pachatele. Může jít tedy nejen o dítě, ale i osoby zletilé, které jsou z výše uvedených důvodů odkázány na péči jiných osob.

⁷⁸ Judikát NS, spis. zn. 11 Tdo 250/2008, citovaný z Fenyk, J.; Hájek, R.; Stříž, I.; Polák, P.: Trestní zákoník a trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou, 1.díl, Linde Praha, 2010, s. 758

⁷⁹ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1942

Objektivní stránku tvoří týrání takové osoby pachatelem. Týráním je zlé nakládání se svěřenou osobou, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí. Nevyžaduje se, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví, ale musí jít o jednání, které týraná osoba pro jeho krutost nebo bolestivost pocítuje jako těžké příkoří.⁸⁰

Pachatelem může být jen ten, kdo vykonává ve vztahu k týrané osobě péči nebo výchovu, mohou to být tedy rodiče, ale i příbuzní, učitelé, vychovatelé, sportovní trenéři, přátelé nebo známí rodičů týrané osoby. Pachatel může být i druh nebo manžel matky, který není otcem dítěte, jestliže s nimi žije ve společné domácnosti a byl pověřen pomáhat při výchově.⁸¹

Judikatura vyjmenovává nejrůznější jednání naplňující tuto skutkovou podstatu. Zvláště surovým způsobem týrání rozumíme zlé nakládání s týranou osobou s výraznou mírou brutality, která se vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů tohoto druhu. Může jít o pálení oběti žehličkou na těle, opakované tlučení do nezahojených modřin apod. Zvláště trýznivý způsob týrání pak spočívá zejména v krutosti použitého mechanismu, při kterém je oběť vystavena bolestem na hranici snesitelnosti.

To, že jde o velice nebezpečné jednání pro společnost, je dáno také kriminalizací neoznámení nebo nepřekažení tohoto trestného činu (dle § 367, 368 TZ) a je tedy povinností každého zasáhnout a tím pomoci ohroženým osobám, což je dle mého názoru zcela správné a na místě.

Sankce za trestný čin dle § 198 TZ jsou stanoveny ve výši jednoho roku až pěti let a u kvalifikované skutkové podstaty v rozmezí dvou až osmi let nebo pěti až dvanácti let.

5.5. Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných

5.5.1. § 353 Nebezpečné vyhrožování

Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit

⁸⁰ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 1935

⁸¹ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. 2. vydání, Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2010, s.576

důvodnou obavu. Pro problematiku domácího násilí je stěžejní i to, že přísněji bude potrestán pachatel, který spáchá tento čin vůči dítěti nebo těhotné ženě dle ustanovení § 353 odst. 2, písm. b) TZ.

Objektem je zájem na klidném občanském soužití lidí nenarušovaném nebezpečnými výhružkami. Objektivní stránkou je vyhrožování usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu.

Obsah výhružky je zde konkretizován usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou. Za jinou těžkou újmu se považují újmy, které jsou svojí povahou a závažností srovnatelné s důsledky nastávajícími v případě usmrcení nebo těžké újmy na zdraví. Nezbytné přitom je, aby vyhrožování bylo způsobilé vyvolat u poškozeného důvodnou obavu, kterou rozumíme vyšší stupeň tísnivého pocitu ze zla, jimž je vyhrožováno. Důvodná obava ani nemusí vzniknout, avšak její vznik musí být reálný.⁸²

Zda je jednání způsobilé vzbudit důvodnou obavu se posuzuje v souvislosti se všemi okolnostmi případu, zejména s přihlédnutím k povaze výhružky, k fyzickým vlastnostem pachatele ve srovnání s fyzickými vlastnostmi poškozeného apod.

Sankce je stanovena ve výši jednoho roku, a nebo možností uložení zákazu činnosti. V případě kvalifikované skutkové podstaty lze pachatele potrestat až na tři léta.

5.5.2. § 354 Nebezpečné pronásledování

Tato skutková podstata byla zahrnuta do našeho trestního zákoníku od 1.1.2010 a jde o postih protiprávního jednání v zahraničí zpravidla označovaného jako „stalking“, který lze volně přeložit jako stopování, pronásledování nebo lovení. Za stalking se tedy obecně považuje úmyslné, opakované a dlouhodobé pronásledování a obtěžování jiné osoby, která toto jednání pociťuje jako příkoří.

Nebezpečného pronásledování se dopustí dle § 354 TZ ten, kdo jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že vyhrožuje ublížením na zdraví nebo jinou újmou jemu nebo jeho osobám blízkým, vyhledává jeho osobní blízkost nebo jej sleduje, vytrvale jej prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje,

⁸² Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 3285

omezuje ho v jeho obvyklém způsobu života, nebo zneužije jeho osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu, a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví, nebo o život a zdraví osob jemu blízkých.

Kvalifikovanou skutkovou podstatu naplní ten, kdo se tohoto jednání dopustí vůči dítěti nebo těhotné ženě, se zbrání a nebo nejméně se dvěma osobami.

Objektem je zde ochrana nerušeného mezilidského soužití konkretizovaná ochranou tělesné a duševní integrity, osobní svobody a soukromí každého jedince. Objektivní stránka pak zahrnuje dlouhodobé pronásledování jiného taxativně vypočtenými formami jednání, které musí být způsobilé vzbudit v jiném důvodnou obavu o život nebo zdraví vlastní nebo osob jemu blízkých. Pokud tedy poškozený bude brát takové jednání pouze jako příkoří, které není způsobilé vyvolat v něm důvodnou obavu o život nebo zdraví, nepůjde o tento trestný čin.

U nebezpečného pronásledování rozlišujeme, zda se jedná o pronásledování vyvolané v důsledku předchozího intimního partnerského vztahu nebo o jednání, kde se objektem zájmu pachatele stane pro něj cizí osoba.⁸³ Případy tzv. expartnerského stalkingu jsou velmi častou formou nebezpečného pronásledování, kdy pachatelovým motivem je snaha udržet si za každou cenu kontrolu a moc nad obětí.

Konkrétní způsoby pronásledování mohou spočívat v zasílání dopisů, sms, emailů, v kontaktování, ve sledování a zastavování na ulici, dále v čekání před místem bydliště, pracovištěm nebo u školy, ale také může jít o vyhrožování, napadání, poškozování věcí apod.

Trestem za tento trestný čin je zákaz činnosti nebo odnětí svobody až na jeden rok, v případech naplnění kvalifikované skutkové podstaty pak trest ve výši šesti měsíců až tří let..

Do konce roku 2009 tedy většina jednání v rámci nebezpečného pronásledování nenaplňovala skutkovou podstatu žádného trestného činu, pachatel se dopouštěl nanejvýš přestupku proti občanskému soužití a oběti pak nebyla poskytnuta účinná ochrana. Jistou obranu zaručovala žaloba na ochranu osobnosti podaná před civilními soudy, na základě které se vydalo předběžné opatření spočívající v zabránění kontaktu

⁸³ Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II. Komentář § 140-421, 2. vydání, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2012, s. 3294

s obětí, a v případě porušení se „stalker“ dopouštěl trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí. Tento proces byl ale velmi zdoluhavý a vzhledem k nebezpečnosti tohoto jevu, kdy jsou známé i případy velmi tragického vyústění pronásledování, bylo nezbytné zařadit stalking do trestního zákoníku.

Trestní postih stalkingu považuji za velmi dobrý krok na cestě k ochraně před takovým jednáním, nicméně se domnívám, že sankce za tento trestný čin jsou docela mírné, i ve srovnání se zahraničními úpravami, které takové jednání postihují přísněji a tím tedy i více odrazují případné pachatele.

5.5.3. § 337 Maření výkonu soudního rozhodnutí a vykázání

Dalším trestným činem, kterého se pachatel domácího násilí může dopustit je i maření výkonu soudního rozhodnutí a vykázání, kdy dle § 337 odst. 2 TZ, bude potrestán ten, kdo se dopustí závažného nebo opakovaného jednání, aby zmařil vykázání provedené podle jiného právního předpisu (tedy dle PolZ) nebo rozhodnutí o předběžném opatření soudu (vydané dle OSŘ).

Nutno ovšem zdůraznit, že tohoto trestného činu se může dopustit i oběť domácího násilí, a to pokud vykazaného pachatele vpustí do obydlí, stejně jako pokud osoba ohrožená jako navrhovatel/ka předběžného opatření změní svůj názor.⁸⁴

Trest může být uložen ve výši až dvou let.

Na závěr bych ráda podotkla, že v situacích domácího násilí může docházet jistě i k některým dalším trestným činům, mým cílem bylo pojednat především o těch nejzásadnějších a nejčastějších skutkových podstatách.

⁸⁴ Voňková, J.: Vaše právo – první právní pomoc ženám, obětem domácího násilí, 6. aktualizované a doplněné vydání, profem o.p.s., Praha 2010, s. 24

6. Trestněprávní ochrana před domácím násilím – z pohledu trestního práva procesního

Především pro oběti domácího násilí jsou velmi zásadní i některé instituty trestního práva procesního. Pokud agresorovo jednání dosáhne intenzity trestného činu a dojde k trestnímu stíhání, je vyžadována určitá součinnost i od oběti. Kromě zcela zásadního institutu trestního stíhání jen se svolením poškozeného v určitých případech, má oběť často postavení poškozeného nebo svědka, je vyslýchána, účastní se hlavního líčení apod. Z důvodu složitosti a citlivosti tohoto jevu, je nutné přistupovat k obětem s nejvyšší opatrností a především jim poskytnout takové ochranné prostředky, aby neměly strach vypovídat a napomáhat orgánům činným v trestním řízení v objasnění daného případu.

Zcela nový přístup k obětem trestných činů přináší zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, o kterém pojednávám v této kapitole a dále pak především v kapitole Úvahy de lege ferenda, jelikož tento zákon zatím nenabyl účinnosti.

6.1. Souhlas poškozeného s trestním stíháním

Zřejmě nejzásadnějším procesněprávním ustanovením ve vztahu k problematice domácího násilí je institut souhlasu poškozeného se stíháním trestných činů uvedených v § 163 TŘ. Tento souhlas zároveň představuje prolomení zásady oficiality trestního řízení vyjádřené v ustanovení § 2 odst. 4 TŘ, podle které orgány činné v trestním řízení postupují z úřední povinnosti. Dle ustanovení § 163 TŘ platí, že pro v něm taxativně vyjmenované trestné činy lze trestní stíhání proti tomu, kdo je ve vztahu k poškozenému osobou, vůči níž by měl poškozený jako svědek právo odepřít výpověď a stíhání pro trestný čin znásilnění dle § 185 odst. 1, 2 TZ proti tomu, kdo je nebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem, zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného.

Osobou, která má právo jako svědek odepřít výpověď je dle § 100 odst. 2 TŘ ten, kdo by způsobil výpovědí nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu, partneru nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní.

Poměr poškozeného a toho, vůči němuž má právo udělit nebo odepřít souhlas s trestním stíháním, musí s výjimkou trestného činu znásilnění dle § 185 odst. 1, 2 TZ, existovat v době, kdy se trestní stíhání vede, resp. má vést, a nikoli v době, kdy byl trestný čin spáchán. U trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 TZ zákon připouští možnost odepřít souhlas k trestnímu stíhání vzhledem k manželskému poměru, poměru druha a družky nebo vztahu partnerství, trvajícím jak v době, kdy se trestní stíhání vede, resp. má vést, tak v době spáchání činu.⁸⁵

Je tedy logické, že v situacích domácího násilí jsou osoba ohrožená a násilná k sobě navzájem v těchto poměrech a většina trestných činů páchaných při domácím násilí je navíc ve výčtu v § 163 TŘ uvedena. Se souhlasem poškozeného je nutné stíhat jak trestný čin ublížení na zdraví dle § 146 TZ, trestný čin omezování osobní svobody dle § 171 odst. 1, 2, trestný čin vydírání dle § 175 odst. 1 TZ, dále také trestný čin sexuálního nátlaku dle § 186 odst. 1, 2 TZ, trestný čin nebezpečného vyhrožování dle § 353 TZ, stejně jako i trestný čin nebezpečného pronásledování dle § 354 TZ.

Podle ustanovení § 163a odst. 2 TŘ pokud se poškozený na výzvu orgánu činného v trestním řízení ihned nevyjádří, zda s trestním stíháním souhlasí, poskytne mu tento orgán k vyjádření přiměřenou lhůtu ve výši maximálně 30 dnů. Souhlas s trestním stíháním může poškozený vzít výslovným prohlášením kdykoli zpět a takto odepřený souhlas už nelze znovu udělit. Odepření souhlasu k trestnímu stíhání nebo jeho vzetí zpět je pak důvodem nepřipustnosti trestního stíhání podle § 11 odst. 1 písm. i) TZ. Výslovně odepřený souhlas nebo jeho zpětvzetí má účinky abolicie jednou provždy.⁸⁶

Ustanovení § 163a TŘ potom pojednává o případech, kdy takového souhlasu není třeba, a to pokud byla trestným činem způsobena smrt, poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou mu byla tato omezena, dále pokud je poškozeným osoba mladší patnácti let nebo pokud je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

⁸⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Nakladatelství C. H. Beck, Praha 2008, s.1321

⁸⁶ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Nakladatelství C. H. Beck, Praha 2008, s. 1323

Tísni ve smyslu tohoto ustanovení se rozumí stav, byť přechodný, vyvolaný výhružkami, které vedou k omezení volnosti rozhodování, kdy se utiskovaná osoba ocitá v těžkostech a nesnázích, které ovlivňují její rozhodování.⁸⁷

Výhružky se mohou týkat použití násilí směřujícího proti životu, zdraví či majetku utiskované osoby, ale také újmy na cti a dobré pověsti, mohou směřovat i k rozvratu manželství nebo rodinného života apod., přičemž mohou být namířeny jak přímo proti osobě vyjadřující se k souhlasu s trestním stíháním, tak i vůči jejímu dítěti, blízkým osobám apod.⁸⁸

Právě tato poslední z vyjmenovaných okolností v § 163a TŘ dopadá nejvíce na případy domácího násilí a v praxi je dosti těžké takovou okolnost dokazovat a pro oběť to znamená pouze další přítěž. Ohrožená osoba je vystavena nátlaku agresora, aby neposkytovala souhlas s trestním stíháním, popř. aby ho vzala zpět. Často pak dochází k další vlně násilí, navíc v případech společné domácnosti pak oběť nemá kam utéct nebo jak situaci řešit, takže pro oběť je tento institut spíše na škodu.

Lepším řešením by do budoucna určitě bylo, kdyby v případech trestných činů vztahujících se k domácímu násilí, takového souhlasu nebylo třeba. Jako pozitivní shledávám, že v případě trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 TZ není souhlasu poškozeného potřeba.

6.2. Poškozený a oběť v trestním řízení

Poškozeným je podle ustanovení § 43 TŘ ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.

Pojem poškozeného je pak nutné odlišit od pojmu oběti trestné činnosti, který byl do českého právního řádu zaveden zákonem č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.⁸⁹ Podle § 2 tohoto zákona se obětí rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Dále se za oběť považuje i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem

⁸⁷ Usnesení NS ČR, spis. zn. 5 Tdo 1119/2003, citovaný z Fenyk, J.; Hájek, R.; Stříž, I.; Polák, P.: Trestní zákoník a trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou, 2.díl, Linde Praha, 2010, s. 529

⁸⁸ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Nakladatelství C. H. Beck, Praha 2008, s. 1326

⁸⁹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 2. vydání. Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2011, s. 257

nebo dítětem zemřelého a současně s ním v době jeho smrti žila v domácnosti nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu.

Novou definici a rovněž i úpravu postavení obětí trestných činů ovšem přináší již výše zmíněný zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (dále jen zákon o obětech), který ale účinnosti nabude až od 1. srpna 2013.

Obětí se podle zákona o obětech rozumí fyzická osoba, které trestným činem vznikla nebo měla vzniknout újma na zdraví, majtková nebo nemajtková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil (§ 2 odst. 2 zákona o obětech). Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich (§ 2 odst. 3 zákona o obětech). V § 2 odst. 4 je pak definována zvláště zranitelná oběť, kterou je např. dítě nebo osoba handicapovaná.

„Pro účely zákona č. 45/2013 Sb. se trestným činem rozumí i čin jinak trestný (§ 2 odst. 1 cit. zák.), z čehož vyplývá, že zákonodárce myslil i na oběti, jímž byla způsobena újma osobou, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku či nepřičetnost.“⁹⁰ Pojem poškozeného je tedy v tomto smyslu užší oproti oběti, jelikož k dané újmě musí skutečně dojít.

I přesto, že se oba pojmy částečně překrývají, je nutné oběť vnímat spíše jako subjekt zvláštní péče ze strany státu, než jako stranu v trestním řízení.⁹¹ Poškozeným může být na rozdíl od oběti i právnická osoba a rovněž právní nástupce poškozené osoby.

Nově má poškozený, který je obětí trestného činu podle zákona o obětech, právo v kterémkoliv stadiu trestního řízení učinit prohlášení o tom, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na jeho dosavadní život. Zákon o obětech pak také zavádí do trestního práva institut předběžných opatření, o kterém pojednávám blíže v kapitole Úvahy de lege ferenda.

⁹⁰ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání. Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2013, s. 270

⁹¹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání. Nakladatelství Leges, s.r.o., Praha 2013, s. 270

Poškozený je tedy procesní stranou dle § 12 odst. 6 TŘ. Taková strana má pak především právo činit návrh na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit, jako i některá práva další.

Poškozený je oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež mu byla trestným činem způsobena nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal (§ 43 odst. 3 TŘ) a uplatněním tohoto návrhu se pak poškozený stává subjektem adhezního řízení. Adhezní řízení je součástí trestního řízení, netvoří tedy samostatnou, časově ani formálně oddělenou část řízení před soudem, ale splývá s ním.

Poškozený, který je subjektem adhezního řízení, má oproti poškozenému, který tyto nároky neuplatnil, navíc některá další práva. Především jde o nárok na bezplatné zastoupení nebo na zastoupení za sníženou odměnu, odůvodňují-li to majetkové poměry poškozeného dle § 51a TŘ.

Ovšem podle novelizovaného § 51a TŘ v souvislosti s přijetím zákona o obětech (tedy s účinností od 1. srpna 2013), osvědčí-li poškozený,

- a) který je zvláště zranitelnou obětí podle zákona o obětech trestných činů,
- b) kterému byla způsobena úmyslným trestným činem těžká újma na zdraví, nebo
- c) který je pozůstalým po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt,

že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé přibráním zmocněnce, rozhodne na jeho návrh předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce, že má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu. Poškozený, který je mladší osmnácti let má pak nárok, nejde-li o trestný čin zanedbání povinné výživy (dle § 196 TZ), na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně i bez splnění shora uvedených podmínek. V případě, že takovému návrhu bude ze strany soudu vyhověno, předseda senátu ustanoví zmocněncem poškozeného advokáta a náklady vzniklé s přibráním takového zmocněnce hradí stát.

Poškozený má právo dát se zastupovat zmocněncem (dle § 50 TŘ), tento je pak za něj oprávněn činit návrhy a podávat žádosti, opravné prostředky a je též oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může účastnit poškozený. Tato možnost je pro oběti domácího násilí velmi důležitá, jelikož ve většině případů se nacházejí v tak špatném psychickém, mnohdy i fyzickém stavu, že taková pomoc jim může alespoň trochu ulehčit.

Jisté ochranné opatření ve vztahu k poškozenému a i svědkovi poskytuje ustanovení § 44a TŘ, které říká, že shledá-li orgán činný v trestním řízení, že poškozenému nebo svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, poučí poškozeného nebo svědka o možnosti žádat informace o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby, z výkonu trestu odnětí svobody, ochranného léčení nebo zabezpečovací detence, nebo že z těchto uprchl. Tyto informace mohou být pro oběti velmi důležité, je ovšem otázkou nakolik jsou v praxi oběti takto poučovány.

Z výše uvedeného vyplývá, že postavení poškozeného a oběti se liší. Oběť jako taková nemá v trestním řízení téměř žádné procesní možnosti a právě z toho důvodu byl vypracován již zmiňovaný zákon o obětech a s jeho účinností by tedy mohl nastat jistý posun k lepšímu.

6.3. Ochrana svědka

Oběť domácího násilí ve většině případů figuruje jako svědek v trestním řízení. Zároveň se nachází i v postavení, kdy je dle § 100 TŘ oprávněna odepřít výpověď. Oběť se tedy dostává do složité situace, kdy pokud se rozhodne svědčit proti agresorovi, hrozí jí pak z jeho strany další možný útok, popř. se tohoto minimálně důvodně obává. Je tedy nutné poskytnout těmto osobám takové záruky, které je natolik ujistí a ochrání, že nebudou muset mít z agresora strach a daný případ bude moci být náležitě objasněn.

Trestní právo rozlišuje tři možnosti ochrany svědků, a to institut utajeného svědka, zvláštní ochranu svědka a krátkodobou ochranu svědka.⁹² U případů domácího násilí je ovšem problematické, že podmínky použitelné pro svědky obecně, nemohou být většinou použity.

⁹² Králíčková, Z.; Žatecká, E.; Dávid, R.; Kornel, M.: Právo proti domácímu násilí, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2011, s. 99

Institut utajeného svědka nalezneme v ustanovení § 55 odst. 2 TŘ, kde je stanoveno, že nasvědčují-li zjištěné okolnosti tomu, že svědku nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědeckví hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv, a nelze-li tuto ochranu spolehlivě zajistit jiným způsobem, učiní orgán činný v trestním řízení opatření k utajení totožnosti i podoby svědka. To pak znamená, že jméno a příjmení a další údaje se do protokolu nezapisují, ale vedou se odděleně od trestního spisu a mohou se s nimi seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení.

V případech domácího násilí z logiky věci vyplývá, že je tento institut v podstatě bezpředmětný, jelikož se toto násilí odehrává mezi omezeným okruhem osob, navíc navzájem velmi blízkých, takže o nějakém utajení osoby nemůže být vůbec řeč. Jediné možné využití tohoto institutu si dovedu představit tehdy, pokud je do případu zapojeno více osob, které byly přítomny násilnému jednání, jako třeba sousedé nebo známí oběti či agresora a mohly by tak poskytnout důležitou výpověď, ale zároveň by chtěly zůstat v anonymitě z důvodu obavy z pomsty agresora.

Zvláštní ochrana svědka je pak upravena v zákoně č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením, na základě kterého je poskytována zvláštní ochrana a pomoc svědkovi a dalším osobám, kterým v souvislosti s trestním řízením zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí a jejich bezpečnost není možné zajistit jiným způsobem, např. podle § 55 odst. 2 TŘ.

Zvláštní ochrana a pomoc je soubor opatření spočívající ve třech okruzích na sebe navazujících institutů, které zahrnují osobní ochranu, přestěhování chráněné osoby včetně příslušníků její domácnosti a pomoc chráněné osobě za účelem jejího sociálního začlenění v novém prostředí, dále zastírání skutečné totožnosti chráněné osoby a rovněž prověřování dodržování podmínek poskytování zvláštní ochrany a pomoci.⁹³

Zákon rozlišuje mezi osobou ohroženou a chráněnou. Ohroženou osobou je osoba, která podala nebo má podat vysvětlení, svědeckou výpověď nebo vypovídala či má vypovídat jako obviněný, anebo jinak pomáhala nebo má pomoci podle ustanovení TŘ k dosažení účelu trestního řízení, nebo je znalcem nebo tlumočnickem anebo obhájcem, pokud obviněný, kterého jako obhájce zastupuje, vypovídal nebo má vypovídat, aby

⁹³ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Nakladatelství C. H. Beck, Praha 2008, s. 384

pomohl k dosažení účelu trestního řízení, a nebo je osobou blízkou těmto osobám.⁹⁴ Chráněnou osobou je ohrožená osoba, které je poskytována zvláštní pomoc a ochrana.

Z výše uvedeného je zřejmé, že jde o velice citelný zásah do soukromí těchto osob a je vyžadována i jejich určitá spolupráce, včetně poskytnutí souhlasu se způsobem a podmínkami poskytování zvláštní ochrany a pomoci. V případě osob nezletilých nebo zbavených způsobilosti k právním úkonům, uděluje tento souhlas jejich zákonný zástupce. Ve věcech domácího násilí se tento institut může uplatnit tedy pouze mezi osobami, které mezi sebou nemají žádné další závazky, jako např. společné dítě, neboť bez rozhodnutí soudu nelze zamezit styku jednoho rodiče s dítětem.⁹⁵

Institut krátkodobé ochrany svědka je zakotven v § 50 PolZ a jde o opatření zahrnující fyzickou ochranu, dočasnou změnu pobytu osoby, použití zabezpečovací techniky, nebo poradensko-preventivní činnost.

Krátkodobá ochrana se poskytne v případech, kdy osobě zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí, avšak této osobě nelze poskytnout zvláštní ochranu uvedenou výše nebo na ni nelze aplikovat jiná ustanovení PolZ. Tuto ochranu je možné poskytnout rovněž osobám blízkým této osobě a v každém případě se pro její poskytnutí požaduje souhlas těchto osob.

Určité ochranné instituty pak obsahuje i trestní řád, kdy dle § 183a TŘ může předseda senátu nebo jiný pověřený člen senátu výjimečně z důležitých důvodů vyslechnout svědka a další uvedené osoby mimo hlavní líčení. Dále dle ustanovení § 209 TŘ předseda senátu, je-li obava, že svědek v přítomnosti obžalovaného nevypraví pravdu, případně jde-li o svědka, jemuž nebo jehož blízké osobě z podaného svědectví hrozí újma na zdraví, smrt nebo jiné vážné nebezpečí, učiní opatření vhodné k zajištění bezpečnosti nebo utajení totožnosti svědka, případně vykáže obžalovaného po dobu výslechu takového svědka z jednacích síně.

6.4. Institut vazby

⁹⁴ Králičková, Z.; Žatecká, E.; Dávid, R.; Kornel, M.: Právo proti domácímu násilí, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2011, s. 100

⁹⁵ Králičková, Z.; Žatecká, E.; Dávid, R.; Kornel, M.: Právo proti domácímu násilí, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2011, s. 100

V případech domácího násilí může být přínosem i využití institutu vazby, čímž se oběť dostane z moci agresora a tento na ni nebude moci působit dalším násilím ani vyvíjet žádný jiný nátlak.

Vazba je ovšem institutem subsidiárním, může být tedy využita pouze nelze-li zajistit obviněného jinak. Vazba plní zajišťovací funkci a jelikož jde o dočasné omezení osobní svobody pachatele, jsou trestním řádem přesně vymezeny podmínky, za kterých je osobu možné vzít do vazby.

Vzít do vazby lze toliko osobu, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání a z jejíhož jednání vyplývá důvodná obava, že uprchne nebo se bude skrývat, že bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo že bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhána, dokoná trestný čin, o který se pokusila nebo vykoná trestný čin, který připravovala nebo kterým hrozila.

Do vazby nelze vzít obviněného, který je stíhán pro úmyslný trestný čin, za který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje dvě léta nebo pro trestný čin spáchaný z nedbalosti, jehož horní hranice trestu odnětí svobody nepřevyšuje tři léta. Toto ale neplatí, pokud už obviněný vykonal nějakou z činností uvedených v § 68 odst. 3 TŘ.

Nově se výše uvedené omezení neuplatní také v těch případech, jestliže je dán důvod vazby předstížné (dle § 67 písm. c) TŘ) a s přihlédnutím k povaze spáchaného trestného činu vyžaduje vzetí do vazby účinná ochrana poškozeného, zejména ochrana jeho života, zdraví nebo jiného obdobného zájmu (dle § 68 odst. 4 TŘ). Tato novela se tedy může vztahovat i na případy domácího násilí.

Co se týče dalších procesních institutů, některé nové přináší zákon o obětech a zmiňují je v kapitole Úvahy de lege ferenda, a to včetně nové úpravy peněžité pomoci poskytované obětem trestných činů.

7. Přístupy k domácímu násilí ve vybraných zahraničních úpravách

Domácí násilí je celosvětovým problémem, který se může vyskytovat mezi jakýmkoliv blízkými lidmi kdekoliv na světě. Každý stát přistupuje k této problematice podle svého a jednotlivé úpravy se mnohdy značně liší.

Na tomto místě považuji za nutné poznamenat, že problematika domácího násilí je zohledňována i v některých mezinárodních dokumentech upravujících především základní lidská práva a svobody, stejně jako je probírána a řešena na mezinárodní úrovni, zejména v rámci Organizace spojených národů nebo třeba Evropské unie, nicméně za nejdůležitější a nejúčelnější je považována úprava na národní úrovni, tedy v rámci legislativ jednotlivých států.

Co se týče právní regulace domácího násilí, můžeme se v jednotlivých zemích setkat s různými přístupy.⁹⁶ První přístup novelizuje stávající předpisy, a to především trestněprávní, soukromoprávní a procesní zákony. Tak tomu je např. u nás, na Slovensku, v Rakousku apod.

Druhou možnou cestu představují snahy o komplexní zákonnou úpravu, která pak obsahuje všechny právní nástroje, tedy soukromoprávní i trestní, v jednom předpisu. Příkladem může být španělská právní úprava a její zákon na ochranu proti domácímu násilí („Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género“), popř. brazilská, kyperská nebo řecká právní úprava. Se specifickou legislativou se můžeme paradoxně setkat i v řadě exotických zemí, jako např. v Ghaně nebo na Filipínách.⁹⁷

Ve všech právních úpravách pak probíhá ochrana před domácím násilím zejména prostřednictvím policejních intervencí a občanskoprávních a trestních institutů.

V této kapitole se blíže zaměřím na úpravu vybraných institutů v některých evropských státech, které mě zaujaly především svou praktičností a účelností a stručně

⁹⁶ Králíčková, Z.; Žatecká, E.; Dávid, R.; Kornel, M.: Právo proti domácímu násilí, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2011, s. 115

⁹⁷ Králíčková, Z.; Žatecká, E.; Dávid, R.; Kornel, M.: Právo proti domácímu násilí, Nakladatelství C.H.Beck, Praha 2011, s. 116

nastíním přístup k dané problematice v USA, jelikož tamní legislativní úpravu považují za velmi účinnou a funkční.

- Rakousko

Na prvním místě je nutné zmínit se o rakouské právní úpravě, jelikož je považována v evropských zemích za jednu z nejzdařilejších, a jako taková pak ovlivnila i další evropské úpravy, včetně té naší.

V květnu 1997 byl v Rakousku přijat samostatný spolkový zákon na ochranu před násilím v rodině, tzv. „Gewaltschutzgesetz“ a v návaznosti na něj pak byly novelizovány i další zákony. Rakouská úprava si kladla za cíl především zajistit důslednou prevenci proti domácímu násilí a za nejdůležitější strategii v této oblasti byla zvolena tzv. strategie vměšování, neboť pasivita pomáhá pouze pachateli a naopak nesvědčí oběti.⁹⁸

Klíčové je především ustanovení § 328b výše zmíněného zákona, které soudu umožňuje uložit násilné osobě předběžné opatření v podobě opuštění bytu a jeho bezprostředního okolí, uložení zákazu pobývat na určitých místech a zákazu vyhledávat kontakt s obětí domácího násilí. Násilnou osobu jsou pak oprávněni vykázat i orgány veřejných bezpečnostních služeb na základě úpravy stanovené v zákoně o bezpečnostní policii (tzv. „SPG“), a to na deset dnů a tuto dobu lze i případně prodloužit.

- Německo

V Německu může soud na návrh poškozené osoby uložit násilné osobě, aby nevstupovala do bytu poškozeného, nepobývala v okolí bytu, nevyhledávala místa, kde se poškozená osoba pravidelně zdržuje, nenavazovala s ní kontakt a neiniciovala žádná setkávání.

Jako praktickou spatřuji možnost poškozené osoby požadovat, aby jí byl dočasně přenechán byt, ve kterém žila v době činu s pachatelem, k výlučnému užívání. Dále je dokonce možné i ponechat část nebo celý byt pouze jednomu z manželů, pokud je

⁹⁸ Čírtková, L.; Macháčková, R.; Vitoušová, M.: Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích. Studie, Bílý kruh bezpečí, Praha 2002, s. 115

nutné, aby se zamezilo nespravedlivému a krutému zacházení a je-li ohroženo blaho dítěte žijícího v rodině.⁹⁹

- Velká Británie

Ve Velké Británii je kromě jiného kladen důraz na přístup policie, který i já považuji za jeden z nejdůležitějších aspektů účinné ochrany před domácím násilím a v naší právní úpravě tento důraz postrádám. Ve Velké Británii je na danou problematiku nahlíženo tak, že policejní orgán je tím prvním, koho ženy v případě konfliktu kontaktují a policie je tedy zodpovědná za správnou aplikaci institutů trestního práva a za včasnou reakci na volání o pomoc.¹⁰⁰

Mezi výslovně stanovené povinnosti policejního orgánu patří především co nejrychleji reagovat na volání o pomoc, zajistit bezpečnost ženy a dětí, zajistit případné lékařské ošetření, odkázat ženu na bezpečný azyl, uchovávat záznamy všech incidentů a pachatel může být dokonce i preventivně zadržen, aby se zabránilo dalším možným útokům na ženu a dítě.¹⁰¹

Případy domácího násilí navíc vyšetřují specializovaní policisté. Často je ale na místo nejprve vyslána „obyčejná“ hlídka a většina policejních složek má k dispozici směrnice, které stanovují jak reagovat, např. je zde zakotveno i doporučení, aby byl pachatel držen v jiné místnosti, pokud je žena vyslýchána. Až následně se případu ujmou policisté z jednotky (nazývané „Community Safety Unit“), která vyšetřuje mj. případy domácího násilí. Tito policisté pracují v civilním oblečení, jsou specializováni na danou problematiku a mohou oběti zprostředkovat kromě jiného i ubytování, azyl nebo odvoz na bezpečné místo.¹⁰²

- Nizozemí

⁹⁹ Voňková, J., Spoustová, I.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, 2. přepracované vydání, proFem o.p.s., Praha 2008, s. 184

¹⁰⁰ Čírtková, L.; Macháčková, R.; Vitoušová, M.: Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích. Studie, Bílý kruh bezpečí, Praha 2002, s. 22

¹⁰¹ Voňková, J., Spoustová, I.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, 2. přepracované vydání, proFem o.p.s., Praha 2008, s. 182

¹⁰² Čírtková, L.; Macháčková, R.; Vitoušová, M.: Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích. Studie, Bílý kruh bezpečí, Praha 2002, s. 23

I v Nizozemí je na úlohu policie nahlíženo jako na stěžejní v případech domácího násilí. Existuje zde speciální výcvik policistů na tyto případy a ke každému okrsku bývá přidělen jeden specialista na domácí násilí.

Výcvik policistů vychází z toho, že policista je profesionál, má v dané věci potřebné znalosti, ovládá techniku rozhovoru, chová se profesionálně a především pak tyto znalosti dovede uplatnit v praxi v konkrétních situacích. V rámci výcviku jsou policisté upozorňováni i na řadu „pastí“, do kterých se jako vyšetřující policisté mohou chytit, pokud přestanou být objektivní a ztotožní se s jedním z účastníků, uvěří jeho výpovědi nebo si nedají pozor na emoce a interpretují pak pouze to, co viděli a nepátrají už dále po tom, kdo je primární agresor a co je zdrojem násilí.¹⁰³ Nutno poznamenat, že všichni policisté se průběžně učí o ochraně obětí, domácí násilí je pak částí této výuky a každý řadový policista tedy musí vědět, jak v případech domácího násilí postupovat.

V Nizozemí je spáchání trestného činu vůči blízké osobě, tedy v rámci domácího násilí, považováno za přitěžující okolnost, která potom umožňuje soudci zvýšit trestní sazbu až o jednu třetinu v rámci ukládaného trestu.

- USA

Jako velmi zdařilou a propracovanou spatřuji úpravu ochrany před domácím násilím v USA. Kromě nejrůznějších výzkumů, preventivních a osvětových programů, internetových stránek a specializovaných linek, jsou obětem poskytovány i široké legislativní možnosti, jak se proti tomuto jevu bránit, a to především pomocí tzv. ochranných opatření („protection orders“).

Podle statistik došlo v letech 1994-2010 v USA mezi partnery k násilí v 64% případech¹⁰⁴, v této zemi je tedy domácí násilí velmi častým jevem a možná i z toho důvodu zde existují takto propracované možnosti ochrany.

V USA funguje několik speciálních internetových stránek, které přehledně a jednoduše informují osobu ohroženou domácím násilím o tom, jaké má možnosti, na koho se může obrátit, jak s ní bude postupováno, na co se má připravit apod. Je zřízena mj. i krizová linka „National Domestic Violence Hotline“, která 24 hodin denně

¹⁰³ Čírtková, L.; Macháčková, R.; Vitoušová, M.: Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích. Studie, Bílý kruh bezpečí, Praha 2002, s. 44

¹⁰⁴ Dostupné z <http://www.bjs.gov/index.cfm?ty=pbdetail&iid=4536>, staženo 13.6.2013

poskytuje ohroženým osobám nezbytné informace. V amerických „žlutých stránkách“ lze navíc nalézt pod heslem domácí násilí telefonní kontakty na krizová centra, pomáhající organizace nebo třeba specializované advokáty.

Domácí násilí může být v USA legislativně řešeno u třech různých soudů, a to u soudu trestního, civilního a dále u soudu, který projednává rodinné záležitosti, tedy otázky rozvodu, úpravy poměrů k dětem apod.¹⁰⁵

Nejrychlejší cestou v rámci právní pomoci je získání ochranného opatření (tzv. „A Court Order of Protection“, nebo „A Personal Protection Order“ apod.), které je vydáno soudem a přikazuje agresorovi zdržet se násilného jednání a je navíc vyhotoveno přímo na základě požadavků oběti, takže zohledňuje její konkrétní potřeby. Pachateli může být uloženo zdržet se styku s obětí, veškerého kontaktování oběti přes mobilní telefon, email i třetí osoby, stejně jako mu může být přikázáno vystěhovat se z domu a dokonce i nařízeno přenechat oběti do výlučného užívání osobní automobil. Soud dále může dočasně svěřit dítě do výlučné péče oběti a stanovit pachateli vyživovací povinnosti. V případě, že pachatel tato omezení nedodrží, ohrožená osoba musí uvědomit policii, která je oprávněna pachatele zatknout.

Tato opatření je možné získat u příslušného soudu, kde oběť vyplní žádost o ochranné opatření a poté je vyslechnuta tzv. „referee“, což je právník specializující se na tuto problematiku a působící u daného soudu, který s obětí projde vyplněnou žádost, vyslechne ji a předá její záležitost se svými připomínkami soudci. Soudce nebo soudní úředník pak oběť také vyslechne a opatření buďto podepíše, nařídí stání za účelem jeho projednání a nebo ho odmítne.

Pokud je opatření podepsáno, nabývá ihned účinnosti a je zadáno do systému, aby policie věděla, že bylo vydáno. Oběť dostane několik vyhotovení tohoto opatření, a jedna kopie pak musí být doručena i agresorovi. Tento proces vydání ochranného opatření na základě žádosti oběti trvá nejdéle 12 hodin, ale záleží na konkrétním státě, jelikož jednotlivé úpravy se mohou mírně lišit.¹⁰⁶ V každém případě jde o velmi rychlý, a tedy i účinný institut.

¹⁰⁵ Dostupné z

<http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/publiced/domviol.authcheckdam.pdf>, staženo 13.6.2013

¹⁰⁶ Dostupné z <http://www.domesticviolence.org/personal-protection-orders/>, staženo 13.6.2013

Za podání žádosti o ochranné opatření se neplatí žádný poplatek. Ochranné opatření, které bylo soudem bez nařízení projednáno vydáno, trvá zpravidla 14 dní a poté je ve věci konáno stání, jehož výsledkem může být prodloužení tohoto opatření až na dobu jednoho roku, nebo i delší, ovšem opět záleží na konkrétním státě a dané úpravě.

V americké legislativě jsou potom zakotveny i další typy opatření, které může oběť využít, jako například tzv. opatření o zákazu styku, tedy „No Contact Order“, které se vydává pouze v případě, že je proti pachateli vedeno trestní řízení ve věci spáchání trestného činu v souvislosti s domácím násilím. Toto opatření o zákazu styku vydává soud na základě vlastního uvážení a platí zpravidla po dobu trestního řízení. Jeho získání je tedy pro oběť složitější, než je tomu u ochranného opatření, o které ohrožená osoba sama žádá a stanovuje si jeho podmínky, ale tak či tak představuje další možnost, jak oběť chránit.

Výše uvedené zahraniční instituty jsem zmínila především z toho důvodu, že je považuji za velmi praktické a účinné v problematice ochrany před domácím násilím a v naší právní úpravě je postrádám. Česká republika by se tedy v této oblasti mohla inspirovat zejména co se týče policejního výcviku a specializace z hlediska lepšího přístupu k obětem domácího násilí a dále rovněž i v oblasti úpravy legislativních možností řešení bytové situace mezi partnery, aby oběť nemusela být tím, kdo je nucen opustit domov, pokud chce ve zdraví vyváznout z násilného vztahu. V neposlední řadě, jak jsem už nesčetněkrát uvedla, považuji za stěžejní především přístup společnosti k domácímu násilí a jeho obětem, z toho důvodu se tedy naprosto ztotožňuji s rakouskou myšlenkou „vměšování se“ a doporučovala bych vzít si příklad z amerických osvětových programů a více veřejnosti přibližovat danou problematiku a především lidem zdůrazňovat jejich důležitou roli při pomoci obětem domácího násilí.

Některé z těchto úprav mě tedy inspirovaly i při mých vlastní úvahách, které dále uvádím v následující kapitole.

8. Úvahy de lege ferenda

V rámci této závěrečné kapitoly bych ráda zakončila tuto svoji práci návrhy, jak by se podle mého názoru dalo danou problematiku zlepšit.

Nejprve ale považuji za nezbytné zmínit se o zákoně, který se zaměřuje na problematiku obětí trestných činů a zavádí tak komplexní úpravu pomoci obětem trestných činů a tedy i některé nové instituty, které mohou výrazně přispět v této věci, a to nejenom obětem domácího násilí.

Účinnost tohoto zákona nastane až od 1. srpna 2013, proto jsem zvolila jeho zařazení pod tuto kapitolu, i když jsem se o něm zmínila už i v některých předchozích kapitolách.

8.1. Zákon o obětech trestných činů

Jak už bylo zmíněno výše, od srpna by měla nastat účinnost zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů. Podle stávající právní úpravy jsou práva obětí trestných činů roztržena do několika zákonů, a to především do trestního řádu, do zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů, a sociální služby jsou pak poskytovány na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.¹⁰⁷

I přes existenci úpravy v těchto zákonech, jsou některá práva obětí značně nedostatečná, jako např. právo na právní a jinou pomoc, a jiná práva obětí pak v naší úpravě zcela chybí, jako především právo na ochranu oběti před druhotnou újmou. Zatímco práva poškozeného jsou v zásadě uspokojivě řešena v trestním řádu, komplexní úprava práv obětí absentuje. Zákon o obětech si tedy klade za cíl tento deficit napravit a poskytnout tak těmto subjektům vyšší standard práv.¹⁰⁸

Kromě již v předešlé kapitole zmíněné nové definice oběti a zakotvení pojmu zvlášť zranitelné oběti, zákon v obecných ustanoveních stanovuje i základní zásady, a to

¹⁰⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech, dostupná na www.psp.cz

¹⁰⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech, dostupná na www.psp.cz

především povinnost policie a dalších orgánů, které přicházejí do kontaktu s obětí, respektovat její osobnost, důstojnost, přistupovat k ní zdvořile a šetrně a v neposlední řadě je dána i povinnost informovat oběť o jejích právech. Zavádí se bezplatná odborná pomoc poskytovaná především zvláště zranitelné oběti na základě její žádosti a nebo za určitých podmínek i jiné oběti.

Nově jsou rozlišovány informace, které orgány činné v trestním řízení poskytují oběti bez žádosti a které na žádost. Například informace o propuštění obviněného z vazby, výkonu trestu odnětí svobody a podobných zabezpečovacích institucí se poskytují stále na žádost oběti. Nově je ale upravena povinnost neprodleně oběť informovat i bez podání této žádosti o propuštění nebo uprchnutí obviněného, je-li důvodná obava, že oběti hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného na svobodě. Orgány vyjmenované v § 11 odst. 6 zákona o obětech o tom informují policejní orgán, který vede nebo vedl dané trestní řízení, a který přijme potřebná opatření k zajištění bezpečí oběti, včetně samotného vyrozumění o propuštění nebo uprchnutí.

Zákon dále upravuje institut zabránění kontaktu oběti s osobou pachatele trestného činu. Oběť má právo v kterémkoli stadiu žádat o potřebná opatření k zabránění kontaktu s osobou pachatele a orgány jsou povinny vyhovět této žádosti u zvláště zranitelné oběti a nevylučuje-li to povaha prováděného úkonu. Nelze-li tomuto vyhovět, jsou orgány povinny alespoň učinit vhodná opatření, aby se oběť nedostala do kontaktu s osobou pachatele před započítím a po skončení úkonu (dle § 17 zákona o obětech).

Výslovně se i omezují otázky směřující do intimní oblasti, kdy je stanoveno, že takové otázky lze klást jen je-li to nezbytné a při dotazování je potom nutné postupovat zvláště šetrně.

Oběť má nově právo na doprovod důvěrníka, který ji poskytuje především psychickou pomoc, a který je oprávněn doprovázet ji při všech úkonech v trestním řízení a může být zároveň i jejím zmocněncem.

- **Peněžítá pomoc obětem**

Peněžítá pomoc obětem trestné činnosti je v současnosti poskytována na základě zákona č. 209/2007 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ovšem

zákon o obětech obsahuje novou úpravu poskytování peněžité pomoci a s jeho účinností bude tedy tato problematika řešena dle tohoto zákona.

Právo na peněžitou pomoc má dle § 24 zákona o obětech, oběť, které bylo v důsledku trestného činu ublíženo na zdraví, způsobena těžká újma na zdraví, osoba pozůstala po oběti a dále oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dítě, které je obětí trestného činu týrání svěřené osoby (dle § 198 TZ), kterým vznikla nemajetková újma.

Peněžítá pomoc je poskytována státem a spočívá v jednorázovém poskytnutí peněžité částky k překlenutí zhoršené sociální situace způsobené obětí trestným činem. Peněžitou pomoc poskytuje jménem státu ministerstvo na základě žádosti oběti, která musí být podána nejpozději do dvou let ode dne, kdy se oběť dozvěděla o vzniklé újmě, nejpozději však do pěti let od spáchání trestného činu.

Ustanovení § 28 zákona o obětech pak upravuje výši peněžité pomoci, přičemž poskytované částky se oproti dosavadní úpravě zvyšují a je umožněno, aby na peněžitou pomoc dosáhlo více osob než doposud.

- Předběžná opatření

Zákon o obětech přináší do trestního práva procesního, konkrétně do trestního řádu, institut předběžných opatření, která lze uložit pouze obviněnému, a která tak mohou chránit poškozeného, potažmo oběť, před kontaktem s obviněným, tedy před sekundární viktimizací.

Toto opatření smí být uloženo jen tehdy, jestliže z jednání obviněného vyplývá důvodná obava, že bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o němž se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil a zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek byl spáchán, má znaky trestného činu a spáchal ho obviněný, dále pokud účelu nelze dosáhnout jinak a uložení opatření vyžaduje ochrana oprávněných zájmů poškozeného.

Zákon taxativně vyjmenovává druhy předběžných opatření v § 88c. Pro problematiku domácího násilí, jsou stěžejní zejména možnosti uložit obviněnému zákaz styku s poškozeným, osobami jemu blízkými nebo jinými osobami, dále zákaz vstoupit do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí a zdržovat

se v takovém obydlí. Dále lze uložit i zákaz návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami, nebo třeba zákaz zdržovat se na konkrétně vymezeném místě apod.

Co se týče zákazu vstupu do obydlí, je zde upravena i návaznost na institut vykázání dle jiných předpisů, kdy toto předběžné opatření dle TŘ počíná až prvním dnem následujícím po skončení výkonu vykázání podle jiného právního předpisu.

O uložení předběžných opatření rozhoduje předseda senátu a v přípravném řízení soudce na návrh státního zástupce nebo sám státní zástupce. Předběžná opatření trvají do doby, dokud to vyžaduje jejich účel, nejdéle však do právní moci rozsudku nebo jiného rozhodnutí, jímž se řízení končí. Obviněný má právo kdykoli žádat o zrušení tohoto opatření.

Neplní-li obviněný podmínky nařízeného opatření, může být rozhodnuto o uložení pořádkové pokuty, o uložení jiného druhu opatření a nebo o vzetí do vazby.

Zákon dále vytvoří státem spravovaný systém subjektů poskytujících pomoc a podporu obětem trestné činnosti a příslušné ministerstvo tedy povede registr subjektů poskytujících pomoc obětem, ve kterém budou zapsány akreditované subjekty, advokáti a poskytovatelé sociálních služeb, kteří o to požádají a střediska Probační a mediační služby.¹⁰⁹

Zákon tedy přináší obětem značná práva a možnosti pro snazší překonání tíživé situace způsobené trestným činem a je tedy otázkou, jak se tyto instituty projeví v praxi a jak celý systém bude fungovat.

8.2. Vlastní úvahy de lege ferenda

Co se týče mých vlastních úvah, některé už byly postupně vysloveny v předchozích kapitolách u jednotlivých institutů. Nicméně musím konstatovat, že jako nejvhodnější by se mi jevila komplexní úprava celé této problematiky. Tedy jeden zákon, který by zahrnoval všechny definice, pojmy, instituty, ochranná opatření a sociální prvky. Jelikož se domnívám, že roztržitost už tak složité problematiky je spíš na škodu. Je mi

¹⁰⁹ Dostupné z <http://www.strada.cz/cz/aktuality/118-tz-zakon-o-obetech-trestnych-cinu-poskytne-od-srpna-lepsi-ochranu-obetem-kriminality>, staženo 20.6.2013

ovšem jasné, že zpracování a přijetí takové úpravy by trvalo delší dobu a nejednalo by se o zrovna lehký úkol. Nicméně se neustále více ukazuje, že domácí násilí představuje opravdu častý jev a je nutné se mu účelně a tedy nejlépe komplexně věnovat.

V rámci úpravy dané jedním celkovým zákonem si pak dovedu představit i model komplexního přístupu k osobě ohrožené a násilné. Takový přístup by spočíval v tom, že tyto osoby by byly zvlášť vyslechnuty různými odborníky a následně by jim bylo doporučeno vhodné řešení přímo „na míru“.

Například v případě závažného a dlouhou dobu trvajícího násilí, úplného rozvrácení rodinných vazeb a nemožnosti nápravy rodinné situace by jeden specializovaný senát složený z více soudců postupně potrestal pachatele, rozvedl manželství a upravil poměry k dětem i vzájemné majetkové poměry. Takový senát by se skládal ze soudců působících u trestních i civilních soudů, byl by ustanoven ad hoc pro konkrétní případ a tyto soudci by se mohli vzájemně radit a získat tak celkový pohled na daný případ a jednotlivě by pak ve sledu několika dní rozhodovali o dané věci dle své působnosti a příslušných procesních předpisů. Následně by byla jak oběti, tak i agresorovi, navrhnutá i potřebná terapie.

V případech počátečního spíše ojedinělého násilí, vyvolaného nějakým momentálním problémem, pokud by byl zájem na zachování vztahu a náprava agresora by se jevila jako možná, by pak byl násilníkovi doporučen terapeutický program, na základě jehož úspěšného zvládnutí by se agresor po čase mohl zkusit vrátit k rodině a docházel by dál na sezení s terapeutem, který by zároveň i kontroloval osobu ohroženou a děti a dohlédl by tak na to, zda rodina funguje nebo zda se pachatel vrátil k násilným zvykům.

Je zřejmé, že takovýto přístup by vyžadoval spoustu odborníků a bylo by zejména nezbytné stanovit přesná pravidla, aby takový systém mohl fungovat a jde tedy spíše o úvahu týkající se vzdálené budoucnosti, nicméně se mi jeví jako účelný, alespoň v podobě tohoto myšlenkového modelu.

Z hlediska současných institutů musím znovu zopakovat, že důležitý je především přístup společnosti k dané věci. Mýty o tom, že jde o soukromou záležitost, kterou si mají vyřešit ti dva lidé spolu, už jsou naštěstí překonány, ovšem čím více bude veřejnost o protiprávnosti takového jednání informována, tím víc pak může v konkrétních

případech být nápomocná případným obětem ve svém okolí. Jak už jsem uvedla v předchozí kapitole, jako vhodná se mi jeví rakouská strategie „vměšování se“, kdy dle mého názoru je pro oběť nejdůležitější mít podporu někoho v okolí. Pokud je oběť na všechno sama, není a ani nemůže být schopná se s tímto poprat. Kromě nejrůznějších programů a opatření v rámci prevence by v této souvislosti bylo vhodné přidat i některé další trestné činy, ke kterým při domácím násilí dochází, do výčtu skutkových podstat trestných činů neoznámení a nepřekážení trestného činu dle § 367 TZ a § 368 TZ, a to minimálně trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 TZ.

Nezbytné je dále lépe proškolit a připravit orgány činné v trestním řízení na problematiku domácího násilí, tedy především příslušníky policie, kteří jsou velmi důležitým mezníkem na cestě oběti ven z domácího násilí. Pokud se již oběť dostala do toho stadia, že byla ochotna zavolat na policii a tedy ventilovat problém na veřejnosti, znamená to, že si uvědomuje protiprávnost celého jednání a je na nejlepší cestě tento problém řešit. Policista je pak první s kým oběť přichází do kontaktu a jeho přístup může ovlivnit celý další postup. Tito činitelé by se tedy měli účastnit pravidelných školení zaměřených zejména na psychologii, komunikaci, empatii apod., aby byli schopni poskytnout obětem vhodnou a účinnou pomoc a podporu. Po vzoru zahraničních úprav by mohly být do budoucna vytvořeny i specializované jednotky v rámci policie či jednotliví specialisté na případy domácího násilí, kteří by byli přiděleni například k jednotlivým krajským policejním ředitelstvím.

Jako vhodné bych dále spatřovala zakotvit domácí násilí jako trestný čin do trestního zákoníku. Skutková podstata by zahrnovala nejrůznější jednání, ke kterým dochází a je obtížné je podřadit pod současné skutkové podstaty v trestním zákoníku. Tresty by pak mohly spočívat např. i v přenechání společného obydlí oběti, především pro potřeby nezletilých dětí po určitou dobu nebo také v povinnosti pachatele podstoupit příslušnou terapii nebo léčbu.

Celkově by bylo účelné zařadit povinnost pro pachatele domácího násilí podstoupit vybraný terapeutický program jako vedlejší trest, například k podmíněnému trestu odnětí svobody nebo i k dalším trestům. Po vykonání trestu se totiž agresor vrací zpět do běžného života a jeho násilné chování jen tak samo uložením trestu nevyimizí a dobrovolně podstoupit nějakou terapii většinou není ochoten žádný z agresorů, ačkoliv by to bylo vhodné i pro jejich vlastní dobro.

Co se týče trestního řízení, je žádoucí odstranit institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného u trestných činů, ke kterým dochází v případech domácího násilí, a to především z toho důvodu, aby rozhodnutí o tom, jestli bude pachatel potrestán, nezáleželo výhradně na oběti, která je pod jeho vlivem a v jeho moci. Nezbytné je zajistit i eliminaci kontaktu oběti s pachatelem při jednotlivých úkonech trestního řízení, ať už v rámci poskytnutí výpovědi nebo svědectví bez přítomnosti pachatele nebo pomocí oddělených čekáren v soudních budovách, které už ale u některých soudů fungují. V této sféře by pak mohl výrazně přispět zákon o obětech, jenž některé z výše uvedených institutů nově zakotvuje, přináší obětem více práv a zlepšuje tím jejich postavení v trestním řízení.

Nicméně nejdůležitějším hlediskem je nutnost na poli této problematiky pracovat pořád dál, jelikož účinné řešení zdá se neexistuje, tento jev bude ve společnosti přítomen neustále a je tedy potřeba dosavadní přístupy zdokonalovat a zlepšovat tak, aby dopady na oběti byly co nejmírnější a mohla jim být poskytnuta co nejúčelnější a nejúčinnější pomoc.

Závěr

Téma domácího násilí jsem si pro svoji diplomovou práci vybrala z několika důvodů. Mimo to, že mě fascinuje složitost a specifčnost této problematiky, mě znepokojuje, že se v poslední době setkávám stále častěji s jednotlivými případy, ať už v médiích, literatuře nebo i ve svém okolí. Vzhledem ke svému studijnímu oboru a budoucí profesi jsem nikdy neměla tendence před tímto jevem přivírat oči, naopak jsem se vždy snažila zamýšlet nad možnostmi, jak lze těmto osobám pomoci, protože se domnívám, že jde o vysoce nebezpečný společenský problém, který může postihnout úplně kohokoliv, a obávám se, že zcela vymýt se ho nepovede nikdy.

Cílem mé diplomové práce bylo pojednat o trestněprávních aspektech domácího násilí a zejména zhodnotit ochranu před tímto jevem poskytovanou v České republice, a to především z pohledu trestního práva.

V úvodu jsem věnovala dostatečnou pozornost i obecným aspektům domácího násilí, tedy jeho definici, příčinám a znakům, jakož i charakteristice osoby násilné a ohrožené, neboť to považuji za nezbytné pro celkové porozumění danému problému.

V dalších částech jsem potom nastínila mimotrestní úpravu ochrany před domácím násilím, rozebrala jsem jednotlivé instituty trestního práva hmotného i procesního, které s tímto jevem souvisejí a rovněž jsem nahlédla i do vybraných zahraničních úprav. Vyústěním této mé práce je moje vlastní pojednání o tom, co by se dalo v této věci zlepšit.

Mým osobním cílem bylo poskytnout nejenom těm, kteří tuto práci budou číst, ale především i sama sobě, pokud možno přehledný a srozumitelný nástin problematiky domácího násilí, zejména tedy z pohledu trestního práva. Domácí násilí je ovšem tak širokým a komplikovaným jevem, že do této práce nemohly být zahrnuty všechny jeho aspekty, a některá důležitá hlediska, jako třeba otázku prevence, jsem tedy byla nucena vynechat.

Jak už bylo několikrát zmíněno, celá problematika je tak složitá, že nalézt účinné řešení je úkolem nesnadným, ne-li nemožným. Stěžejním problémem je především stále existující latence, kdy oběti jsou mnohdy tak vystrašené, že se bojí o svých problémech hovořit nebo je vůbec přiznat. Nejdůležitější je dle mého názoru přístup společnosti,

kteřá by měla být dostatečně informovaná a znalá této problematiky a tedy i schopná a ochotná pomoci, jelikož oběti si samy ve většině případů pomoci nedokážou.

Co se týče naší právní úpravy, lze zaznamenat v posledních letech velký posun, ať už z hlediska kriminalizace trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí, přijetí zákona orientovaného přímo na problematiku domácího násilí, který přinesl do našeho právního řádu nové možnosti ochrany ve formě předběžných opatření a vykázání, nebo i důležité práce, kterou odvádějí neziskové organizace a nejrůznější intervenční centra a další instituce.

Stále bohužel existují některé instituty, které jsou v situacích domácího násilí spíše kontraproduktivní, jako především v trestním řádu zakotvená potřeba udělení souhlasu poškozeného s trestním stíháním v určitých případech nebo absentující ochrana oběti v trestním řízení.

Jako nedostatečný se mi dále jeví zejména přístup policie k obětem domácího násilí a celkově k vyšetřování těchto případů, kdy se domnívám, že si většina policistů neuvědomuje závažnost tohoto jevu ani důležitost své vlastní role v celém případě a neumí tedy s těmito osobami adekvátně jednat a poskytnout jim potřebnou pomocnou ruku, přitom je policista první osobou, se kterou oběť přichází do kontaktu a jeho přístup pak může ovlivnit celý další postup.

Z tohoto hlediska se mi líbí přístup některých států, které kladou důraz na pravidelné školení policistů nebo přistoupili k vytvoření specializovaných jednotek pro vyšetřování těchto případů, čímž by se mohla inspirovat i Česká republika, stejně jako by mohla čerpat i z některých dalších zahraničních přístupů naznačených v předchozích kapitolách.

Kladně pak lze hodnotit přijetí zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, který by měl obětem v našem právním řádu zaručit vyšší standard práv a rovněž více možností jejich ochrany. Jeho přínos se ovšem ukáže až za nějaký čas po nabytí účinnosti, která nastane v srpnu 2013.

Nicméně nejdůležitějším úkolem je věnovat se problematice domácího násilí kontinuálně, hledat nové a účelnější instituty, inspirovat se zahraniční úpravou a především mít oči otevřené a být ochoten zasáhnout a pomoci, protože to je to nejmenší, ovšem ve svém důsledku přitom to největší, co pro oběti můžeme udělat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knížní publikace

Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, 2.vyd., Leges, s.r.o., Praha 2010, s. 537

Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní, 2.vyd., Leges, s.r.o., Praha 2011, s. 257

Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní, 3. vyd., Leges, s.r.o., Praha 2013, s. 270

Novotný, O.; Vokoun, R.; Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání, Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha 2010, s. 122

Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání, C.H. Beck, Praha 2007

Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II., komentář § 140 – 421, 2.vyd., C.H. Beck, Praha 2012, s. 1465

Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád, komentář – 1. díl, 6. vyd., C.H. Beck, Praha 2008, s. 1321

Fenyk, J., Hájek, R., Stříž, I., Polák, P.: Trestní zákoník a trestní řád – průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. 1. díl: Trestní zákoník, Linde, Praha 2010, s. 758

Fenyk, J., Hájek, R., Stříž, I., Polák, P.: Trestní zákoník a trestní řád – průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. 2. díl: Trestní řád, Linde, Praha 2010, s. 529

Draštík, A., Hasch, K., Kučera, P., Rizman S.: Přehled judikatury, Trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti II., ASPI, a.s., Praha 2009

Ševčík, D., Špatenková, N.: Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence, Portál, s.r.o., Praha 2011, s. 121

Voňková, J., Spoustová, I.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, 2. přepracované vyd., proFem o.p.s., Praha 2008, s. 46

Voňková, J., Macháčková, R.: Domácí násilí: právní minimum pro lékaře, proFem o.p.s., Praha 2009

Voňková, J.: Vaše právo!, první právní pomoc ženám, obětem domácího násilí, proFem o.p.s., Praha 2010, s. 24

Huňková, M., Voňková, J.: Domácí násilí v ČR z pohledu práva, Justiční akademie ČR, Praha 2004

Králíčková, Z., Žatecká, E., Dávid, R., Kornel, M.: Právo proti domácímu násilí, C.H. Beck, Praha 2011, s. 8

Buriánek, J., Kovařík, J., Zimmelová, P., Švestková, R.: Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech, Triton, Praha 2006, s. 29

Vykopalová, H.: Násilí na seniorech. Sborník příspěvků z pracovního semináře, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2002, s. 13

Tošnerová, T.: Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině. Průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele, 3. lékařská fakulta UK Praha, Praha 2002, s. 38

Martinková, M.: Špatné zacházení s osobami pokročilého věku – se zvláštním zřetelem k domácímu násilí, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2009

Martinková, M., Macháčková, R.: Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2001

Vitoušová, P., Vedra, V.: Domácí násilí. Informace a praktické rady pro ohrožené osoby, MJF, Praha 2009

Bednářová, Z.; Macková, K.; Wünschová, P.; Bláhová, K.: Domácí násilí. Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám, Acorus, Praha 2009, s. 22

Čírtková, L., Macháčková, R., Vitoušková, M.: Domácí násilí. Přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, studie, Bílý kruh bezpečí, Praha 2002, s. 115

Dufková, I., Zlámal, J.: Domácí násilí se zaměřením na problematiku obětí, Střední policejní škola MV, Praha 2005, s. 8

Čech, O.: Domácí násilí z pohledu pracovníků v oblasti sociálních služeb, Theia, České Budějovice 2011

Čírtková, L.: Forenzní psychologie, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2009

Čírtková, L.: Moderní psychologie pro právníky, Grada, Praha 2008

Vargová, B., Pokorná, D., Toufarová, M.: Partnerské násilí, Linde, Praha 2008

Střílková, P., Fryšták, M.: Vykázání jako prostředek ochrany před domácím násilím, Key Publishing, Ostrava 2009

Walby, S., Allen, J.: Domácí násilí, sexuální napadení a pronásledování, výsledky britského průzkumu o kriminalitě, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2009

Conway, H.L.: Domácí násilí. Příručka pro současné i potenciální oběti se zákonem č. 135/2006 Sb. platným od 1.1.2007, Albatros, Praha 2007

Bréhat, C.: Milovala jsem tyрана, Euromedie Group, k.s. – Ikar, Praha 2011

Buskotte, A.: Z pekla ven. Žena v domácím násilí, Computer Press, a.s., Brno 2008

Internetové zdroje

Informace dostupné z <http://www.bjs.gov/index.cfm?ty=pbdetail&iid=4536>

Informace dostupné z <http://www.domesticviolence.org/>

Bílý kruh bezpečí, o.s., Intervenční centra – informace, jaké služby poskytují a nabízí, dostupné z <http://www.domacinasili.cz/intervencni-centra/intervencni-centra-informace-jake-sluzby-poskytuji-a-nabizi/>

Bílý kruh bezpečí, o.s., Přehled o vykazání v ČR, dostupný z <http://www.domacinasili.cz/statistiky/>

Informace dostupné z <http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/publiced/domviol.authcheckdam.pdf>

Informace dostupné z <http://www.domesticviolence.org/personal-protection-orders/>

Obecně prospěšná společnost La Strada ČR. TZ-Zákon o obětech poskytne od srpna lepší ochranu obětem kriminality, dostupný z <http://www.strada.cz/cz/aktuality/118-tz-zakon-o-obetech-trestnych-cinu-poskytne-od-srpna-lepsi-ochranu-obetem-kriminality>

www.bkb.cz

www.psp.cz

www.domacinasili.cz

Právní předpisy

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů
zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením

Soudní rozhodnutí

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.6.2008, sp. zn. 11 Tdo 250/2008, citovaný z Fenyk, J.; Hájek, R.; Stříž, I.; Polák, P.: Trestní zákoník a trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou, 1.díl, Linde Praha, 2010, s. 1199

Usnesení NS ČR ze dne 22.10.2003, spis. zn. 5 Tdo 1119/2003, citovaný z Fenyk, J.; Hájek, R.; Stříž, I.; Polák, P.: Trestní zákoník a trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou, 2.díl, Linde Praha, 2010, s. 529

Usnesení Nejvyššího soudu zveřejněné pod poř.č. R II/1965 v publikaci Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II., komentář § 140 – 421, 2.vyd., C.H. Beck, Praha 2012, s. 1549

Usnesení Nejvyššího soudu zveřejněné pod poř.č. R 16/1986 v publikaci Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II., komentář § 140 – 421, 2.vyd., C.H. Beck, Praha 2012, s. 1550

Usnesení Nejvyššího soudu zveřejněné pod poř.č. R 23/1980 v publikaci Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II., komentář § 140 – 421, 2.vyd., C.H. Beck, Praha 2012, s. 1774

Usnesení Nejvyššího soudu zveřejněné pod poř.č. R 3563/1929 v publikaci Šámal, P. a kolektiv: Trestní zákoník II., komentář § 140 – 421, 2.vyd., C.H. Beck, Praha 2012, s. 1758

Ostatní prameny

Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013, o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

Doporučení Rady Evropy R (85) 4 o násilí v rodině ze dne 26.3.1985, citováno z publikace Voňková, J., Spoustová, I.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, 2. přepracované vyd., proFem o.p.s., Praha 2008, s. 17

RESUMÉ

Smetanová, Kristina. Criminal aspects of domestic violence

The topic of this thesis is the criminal aspects of domestic violence. The aim of the thesis is to describe this dangerous and complicated social problem and focus on outlining the possibilities of protection under Czech criminal law.

The thesis consists of eight chapters. The first chapter explains what the domestic violence is and which sources, types and characters does it have.

The second chapter shows who can be the violent person and this part is then divided into two sections according to the sex of the aggressor and each section deals with the characteristics and types of the violent person.

Chapter number three illustrates possible victims of domestic violence. This chapter focuses on men, women, children and the elderly who can all become a victim.

The next chapter deals with the types of legal protection that goes beyond criminal law. This part presents the Act against Domestic Violence, possibilities of civil court orders as well as it presents the orders issued by the police.

Chapter number five points out the main criminal offences committed by aggressors most frequently in domestic violence situations and this chapter is divided into five parts according to the system of criminal offences set out in the Penal Code.

The sixth chapter shows the most important aspects of criminal proceedings in relation to victims. It especially describes their rights, possibilities and ways of protection during prosecution.

The following chapter presents some of the foreign legislations which seem to be very usefull and inspiring.

The last chapter contains the considerations *de lege ferenda* and it describes the main aspects of the newly adopted act dealing with and supporting the victims of criminal offences which takes effect from this August and it should bring more and better rights for the victims.

At the end of the thesis there is a short summary of all the discussed aspects and some conclusions and proposals regarding how the society should deal with this serious issue.

SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV V ANGLIČTINĚ A ČEŠTINĚ

domácí násilí – domestic violence

trestněprávní aspekty – criminal aspects

trestní právo – criminal law

oběť – victim